

บทที่ ๔

ศิลปะการใช้ภาษา : การสืบทอดและการสร้างสรรค์

ภาษาเป็นสิ่งสำคัญที่กวีใช้ในการแสดงออก กวีมักจะพยายามเลือกสรรถ้อยคำ สำนวนภาษา และความเปรียบที่ไพเราะและเหมาะสม ในการสื่อสารถ่ายทอดจินตนาการ ไปสู่ผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านเกิดมโนภาพที่ชัดเจน เกิดความรู้สึกคล้อยตามถ้อยคำของกวี เพื่อให้ประสบผลสำเร็จในการสื่อความหมายตรงตามความประสงค์ของกวีให้มากที่สุด วรรณคดีนิราศสมัยรัตนโกสินทร์ก็นับว่ามีการใช้ภาษาได้อย่างมีศิลปะจนได้รับการยกย่องในความไพเราะงดงาม โดยน่าจะเนื่องมาจากการดำเนินรอยตามศิลปะการใช้ภาษาจากวรรณคดีในอดีต รวมทั้งการสืบทอดขนบศิลปะการใช้ภาษาจากวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรด้วย ดังนั้นในบทนี้จึงมุ่งศึกษาให้เห็นถึงวิธีการดำเนินเรื่อง และลักษณะของศิลปะการใช้ภาษาของนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ รวมทั้งการสืบทอดขนบการแต่งจากวรรณคดีนิราศพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ดังจะกล่าวโดยลำดับไป

๔.๑ วิธีการดำเนินเรื่อง

วรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ มีกลวิธีที่ทำให้เรื่องดำเนินไปโดยสร้างความสนใจให้กับผู้อ่านตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง โดยใช้วิธีการดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ การพรรณนา วรรณคดีนิราศสมัยรัตนโกสินทร์มีนิราศที่มีแนวการแต่งที่เน้นการคร่ำครวญน้อยลง โดยมีนิราศเฉพาะบางเรื่องที่ยังคงเน้นการสื่อสารอารมณ์ความรู้สึกเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นกวีจึงใช้วิธีการพรรณนาเพื่อทำให้เกิดความรู้สึกซาบซึ้ง เกิดอารมณ์คล้อยตาม และทำให้ผู้อ่านรับสารทางอารมณ์ได้ดี ลักษณะเช่นนี้จะพบมากในนิราศคำโคลง ดังเช่น โคลงนิราศพระยาครั่ง นิราศนรินทร์ โคลงนิราศพระพิพิธธำมณี โคลงนิราศพระเนียด โคลงนิราศวัชรวงค์ ดังตัวอย่าง

กวีได้พรรณนาถึงภาพของดวงอาทิตย์ที่ค่อย ๆ อ่อนแสงลงลับขอบฟ้า ในขณะที่ดวงจันทร์เริ่มส่งแสงสว่างอ่อน ๆ ขึ้น สายลมพัดพาเมฆหมอกไป ทำให้ค่อย ๆ ปรากฏแสงสว่างจากดวงดาวเป็นบนท้องฟ้า

รอนรอนสุริยเอื้อง	ขอแสง
เรือเรือรัศมีจันทร์	แจ่มฟ้า
รายรายพระพายฝัน	พัดเมฆ หมกเอย
เรือขเรือยคาระคกล้า	เคลื่อนคล้อยลอยโผยม

(โคลงนิราศท้าวสุภักดีการภักดี, ๑๘๘)

กวีพรรณนาให้ผู้อ่านเห็นภาพของโบทที่มีแสงสีเป็นประกายวาวแวว ทั้งสีเขียวสียวขาว และสีทอง

พินิจโบทโชติช่วงคังดวงแก้ว	ล้วนวาวแววด้วยมณีมีสง่า
เขียวขาวเหลืองเรืองคังทองทา	มีช่อฟ้าหางหงส์ทรงกระการ
ที่หน้าบันชั้นช่องมีทองทับ	แยระยับล้วนมณีสีศัลฐาน
เป็นกนกกกกเครือเหลืองประมาณ	ชัชวาลด้วยสุวรรณทั้งนั้นไป

(นิราศพระราชวังดุสิต, ๑๘๐)

แม้ว่าวรรณคดีนิราศรัตนโกสินทร์จะยังคงใช้วิธีการพรรณนาแบบเดิมในการประพันธ์ก็ตาม หากแต่ก็มีบางสิ่งที่แปลกไปตามยุคสมัย เช่น การใช้อุปมา นอกจากจะมีการใช้ความเปรียบในลักษณะเดิมแล้ว ยังมีความเปรียบบางส่วนที่มีเนื้อหาแปลกใหม่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยด้วย ดังเช่น

รอนรอนสุริยไอ้	อัครคงค์
เรือเรือลับเมรุลง	ท่าแล้ว
รอนรอนจิกงานง	นุชพี่ เพียงแม่
เรือเรือเรียบคอยแก้ว	กตบคกล้าเรียบเหลือย

(กาพย์เห่เรือ - บทพรรมนก, ๑๐)

การใช้รูปมาในลักษณะเดิม

ถึงคลองร้องเรียกบ้าน	บางหลวง
ถ้าภกนีกถึงดวง	คอกฟ้า
เจียบเหงาเปล่าเปลี่ยวทรวง	แสนทเวท ทุเรศเออ
อุ้มรักหนักอกถ้ำ	<u>เทียบเจ้าชาวหลวง</u> (โคลงนิราศสุพรรณ, ๒๑๘)

พอสองทุ่มอัศจรรย์เกษมรม	<u>เหมือนจันทร์นวลทอง</u> ไม่หมองหมาง
พร้อมพระปดิววงษ์อนงค์นาง	แลตลั่ง <u>ตั้งคนเวทวราย</u> (นิราศลอนคอน, ๕๖)

การใช้รูปมาในลักษณะใหม่

ได้เห็นซัดอสังขรย์ในวันนี้	ใคร่คดีอุทานามคามสัมฐาน
เห็นจะสิ้นเสื่อมสิ่งทรัพย์ศฤงคาร	เทวดาตลอดทวีบุรีฉนวน
ด้วยเข้าในปกครองของฝรั่ง	แต่ถ้าฟังตามสมัยต้องไต่สวน
<u>เหมือนหุ่นยนต์</u> คนไม่ซึกอีกกระบวน	ก็แลถ้วนตั้งงมปุ๊ก <u>เหมือนสุกศ</u> (นิราศตั้งเกี้ยว, ๑๖)

วันนั้นน้ำค้างแข็งคดยั้งค่า	ช่างเย็นน้ำจันช้นชลค่น <u>บนไฟ</u>
มือออกซาพากันวิ่งเข้าฝิ่งไฟ	เหลืออาไลยเต็มท่นพันประมาณ
บนหนทางน้ำค้างที่คดขัง	<u>ดูเหมือนคั้งเกือก</u> กลาตสอาดศอัน
ลูกเล็กเล็กชวนกันเล่นเป็นสำราญ	สนุกนี้สนานตามประสาพวกทารก (นิราศลอนคอน, ๘๑)

๔.๑.๒ การบรรยายถึงพรรณนา นิราศในสมัยรัตนโกสินทร์บางคน กวีไม่ได้บรรยายส่วน ๆ หรือมีการกล่าวถึงที่ละเอียดจนเป็นการพรรณนา แต่มีทั้ง ๒ ลักษณะปนกัน ลักษณะดังกล่าวนี้ก็มีปรากฏโดยทั่วไปเช่นกัน ดังตัวอย่าง

เมื่อกวีเดินทางถึงภูเขาแห่งหนึ่งก็กล่าวถึงสภาพภูเขาที่มีหินงอกหินย้อย และ
จึงเดินถัดเกาะตลอดถ้ำวัลย์ที่พันอยู่โดยรอบแล้วจึงพบน้ำพุแต่ไม่ได้ให้รายละเอียดจนเห็นภาพ
ได้ชัดเจนมากนัก

ถึงถ้ำหินเงือกมอก	กรอกเขา
หินสลักปีกสองเสา	ซอกน้อย
ถอดเหลี่ยมเหี่ยวหน่วงเถา	ถัดช่วย ค้ำยแสร
ถงภูปรุน้ำพร้อย	พรั่งคล้ายสายฝน
	(โคลงนิราศสุพรรณ, ๓๓๕)

กวีกล่าวถึงพระราชวังฤดูร้อนของพระราชินีวิกตอเรีย ว่ามีลักษณะเป็นตึกสูง
สี่ชั้น ภายในปูด้วยหิน มีสนามที่เขียวสะอาด แต่ให้รายละเอียดที่ไม่ชัดเจนเท่ากับการพรรณนา

ที่พระนางเธออยู่ฤดูร้อน	สโมสรตำราญจิตรสถิตย์เสถียร
นำพระลานแลตฮ้านสะอาดเคียน	ศิลาเลื่อนลาดสิ้นในพื้นวัง
ตำหนักนั้นยาววิสูงสี่ชั้น	แปลคหลังแบบคายนโหลยหลัง
เห็นทวารบานปิดมิดกำบัง	ก็พักนั่งหยุดหาหย่อนผ่อนตำราญ
	(นิราศลอนดอน, ๖๑)

๔.๑.๑ การบรรยาย วรรณคดีนิราศสมัยอยุธยาตอนต้นมุ่งจะสื่อสาร
อารมณ์ความรู้สึกไปสู่ผู้อ่านเป็นสำคัญ ซึ่งลักษณะดังกล่าวยังคงปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึง
ปัจจุบัน หากแต่มีวรรณคดีนิราศรัตนโกสินทร์หลายเรื่อง que เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือมุ่งเน้น
ให้ผู้อ่านได้ทราบเรื่องราว เหตุการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนสภาพแวดล้อมที่กวีได้พบเห็นระหว่าง
การเดินทางเป็นสำคัญ ดังนั้นจึงพบว่ากวีเลือกใช้การบรรยาย เป็นวิธีสำคัญในการมุ่งให้
ข้อมูลแก่ผู้อ่านมากยิ่งขึ้น เช่น นิราศเกาะแก้วกาลกัศดา นิราศลอนดอน นิราศหนองคาย
นิราศฮีสตาร์ ดังตัวอย่าง

ในนิราศพระบาทกวีได้บรรยายถึงภาพเหล่านางข้าหลวงผู้หญิง ซึ่งกำลังเล่น
ชิงช้าที่ทำจากเถาวัลย์

ต้นโศกทอดยอดขวางออกกลางห้อย	พีกี่ช่วยผูกชิงช้าให้อาศัย
พวกผู้หญิงชิงขึ้นให้ช้าไกว	สนุกใจร้องเตือนให้เพื่อนโยน
ดูท่านองนางในโถวชิงช้า	ดั่งติดาผูกคอตีโรงโขน
เถาวัลย์ประเคราะห์ร้ายพอสายโยน	ก็ขาดโหนลงในน้ำเสียงด้าโครม

(นิราศพระบาท, ๑๔๑)

ในนิราศทวารวดี กวีได้บรรยายถึงห้วยปลากด ซึ่งเป็นห้วยขนาดใหญ่ ลึก มี
ต้นไม้ขึ้นโดยรอบ ในห้วยมีฝูงปลาชนิดต่าง ๆ ว่าอยู่เป็นจำนวนมาก

มาถึงห้วยปลากดเขาปลาคะวียน	เป็นที่เตียนหุดคประทับสลับสลอน
ลงอาบน้ำคำเกด้าบรเทาร้อน	เห็นสาครลึกซึ่งเป็นบึงโค
ทั้งสองฟากครีมีกรีกถ้วนพฤษษา	มีตัวปลาพรั่งพรูอยู่อีกโ
ฝูงสวายวายเรียงเคียงเทโพ	ดูกระโดดโด้คั้นเข้ากินโคล
ตะเพียนทองล่องลอยขึ้นพื้นน้ำ	กระตีคำแหวกว่ายอยู่ไหวไหว
คะโกลปลาสร้อยก็ลอยไป	เข้าแฝงใบจอกกระจับให้ลับกาย

(นิราศพระบาทนครัง, ๑๕๘)

ข้อสังเกตการใช้วิธีการบรรยายในการดำเนินเรื่อง

ภาพห่อโคลงนิราศธารทองแดงของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรเป็นงานชิ้นสำคัญที่
สร้างความเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นอย่างชัดเจน โดยทรงเน้นการบรรยายสภาพต่าง ๆ ที่พบ
เห็นตรงตามสภาพและข้อมูลที่ต้องการนำเสนอ วิธีการดังกล่าวปรากฏในวรรณคดีนิราศใน
สมัยรัตนโกสินทร์ที่ต้องการบันทึกเหตุการณ์ หรืออธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ประวัติความ
เป็นมาของสิ่งที่กำลังกล่าวถึง รวมถึงทัศนะส่วนตัวของกวีด้วย ด้วยเหตุนี้นิราศเหล่านี้จึงมี
ลักษณะการบรรยายรายละเอียดของข้อมูลมากขึ้นจนเห็นได้ชัด และมีลักษณะคล้ายกับสารคดี

ท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกัน เช่น นิราศเกาะแก้วกาลกัตดา นิราศลอนดอน นิราศยี่สาร นิราศหนองคาย นิราศค้างเกี้ยว ฯลฯ

๔.๑.๔ การใช้คำถาม กวีใช้ถวีสถิการตั้งคำถามในการดำเนินเรื่อง เพื่อระบายความรู้สึกเมื่อต้องเดินทางพลัดพรากจากที่อยู่ไป เมื่อกวีพบเห็นสิ่งต่าง ๆ ระหว่างการเดินทางจึงใช้คำถามเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่น่ามาคร่ำครวญ โดยจะมีลักษณะดังต่อไปนี้

๔.๑.๔.๑ กวีใช้การตั้งคำถามโดยนำเรื่องราวของกวีไปเกี่ยวข้องกับเทพเจ้า เพื่อเน้นให้เห็นคุณค่า ความสำคัญของตัวกวีและนางอันเป็นที่รัก ดังตัวอย่าง

กวีตั้งคำถามว่าเทพทั้งสาม คือ พระอินทร์ พระพรหม และพระนารายณ์ กำลังทำสิ่งใดอยู่จึงไม่ได้มารับรู้ถึงความทุกข์ของกวีและนางอันเป็นที่รักเมื่อต้องพลัดพรากจากกัน

<u>พันนครภูวนาถตั้ง</u>	<u>ดลระวัง โดธา</u>
<u>พัศตร์ตีแปดโตตพิง</u>	<u>คืนอ้อ</u>
<u>ภคณนิทรเดอหตั้ง</u>	<u>นาคหนดับ อุพ้อ</u>
สองพิโยคร่ำรื้อ	เทพท้าวท่าเมิน
	(นิราศนรินทร์, ๑๕๔)

рінฤทัย สัจงพันธ์ ได้กล่าวถึงลักษณะของสารคดีท่องเที่ยว ไว้ว่า

๑. ผู้เขียนต้องเขียนด้วยข้อมูลถูกต้องแท้จริง นักเขียนสารคดีท่องเที่ยวจึงต้องเดินทางท่องเที่ยวไปยัง สถานที่นั้น ๆ ด้วยตนเอง ไม่ใช่ฝึกฝนเอง หรือถ่ายทอดจากคำบอกเล่าของผู้อื่น

๒. ผู้เขียนต้องให้ความรู้เกี่ยวกับสถานที่นั้นอย่างสมบูรณ์เท่าที่จะทำได้ ไม่ว่าจะเรื่องสภาพภูมิประเทศ ความเป็นอยู่ของผู้คน ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม และวัฒนธรรม รวมทั้งรายละเอียดปลีกย่อยที่เป็นคู่มือนักท่องเที่ยวอื่น ๆ

๓. ผู้เขียนต้องแทรกเกร็ด คำนาน นิทาน ข้อ่าจัน เกี่ยวกับสถานที่นั้นเพื่อดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน รวมทั้งให้ความรู้ และความบันเทิงไปพร้อมกันด้วย

๔. ผู้เขียนต้องให้ข้อสังเกต และแสดงทัศนคติส่วนตัวคนต่อสิ่งที่พบเห็น ตลอดจนทัศนคติเชิงเปรียบเทียบกับสิ่งที่พบเห็นในบ้านเกิดเมืองนอน หรือสถานที่อื่น ๆ ด้วย (рінฤทัย สัจงพันธ์, ๒๕๓๑ :

กวีแสดงให้เห็นคุณค่าของนางโดยการตั้งคำถามว่าเป็นเพราะนางอันเป็นที่รัก
งามเหมือนนางอัปสรจึงทำให้เทพอาจจะลักพานางไป

คณิงโคมโคมแม่อ้าง	อัปสร
<u>ดูสุเรนทรเสกสมร</u>	<u>ดูหน้า</u>
เห็นเกาะอรอินดอน	ใจใหญ่ อยู่แม่
เกาะไซโคมนางหน้า	ใครก่ตั้งใจตาย
	(โคลงนิราศตลาดเกรียบ, ๑๔๒)

๔.๑.๔.๒ เมื่อกวีเห็นสิ่งใดก็จะตั้งคำถามเชื่อมโยงกับสิ่งนั้น
เพื่อแสดงให้เห็นความกังวลใจ และการมีใจจดจ่ออยู่กับนางอันเป็นที่รัก ดังตัวอย่าง

กวีตั้งคำถามด้วยความสงสัยว่าขณะที่กวีจากมานี้ นางอันเป็นที่รักกำลังทำ
สิ่งใด

สงสารเจ้าเขาวมาดยโธ่ปานนี้	<u>จะมัวนฤตรีดูจะเห็นคะเขินเขม</u>
<u>จะจับพญเจียนทองชอกทองเค็ม</u>	<u>ดูเห็นอ้อมเลือกหามาดกรวด</u>
<u>ดูจะอ่านสารศรีที่พี่ให้</u>	<u>ดูดวงใจคิดเพียรเขียนตนเอง</u>
<u>จะรอน้ำดูจะทำปะทีนทอง</u>	<u>ดูนวลน้องนอนนั่งตั้งคะนิง</u>
โธ่บุญเหลือเนื้อทองแม่ป่องแก้ว	<u>จะรู้แล้วดูว่าจิตที่คิดอิง</u>
มิตรจิตขอให้มิตรใจตรง	ให้เหมือนหนึ่งน้ำฟ้ามาษาทรวง
	(นิราศทวารวดี, ๑๑๔)

เมื่อกวีเดินทางมาถึงบางจากจึงตั้งคำถามถามบางจากว่าเมื่อไรจะได้
กลับคืนไปหานาง

บางจากเจ็บชื้อชี่	ซึ่งบาง
จากว่าจากใจงาม	จิตหน้า
ถามหน้อยหนึ่งอย่าพราง	เลยจาก
<u>จากแม่เร็วดูซ้ำ</u>	<u>จักได้คืนครอง</u>
	(โคลงนิราศเวียงจันทน์, ๑๕๕)

๔.๑.๕ การรับทศนาโต้ตอบกัน นับเป็นวิธีการใหม่ ที่กวีเริ่มนำมาใช้ในวรรณคดีนิราศสมัยรัตนโกสินทร์ โดยกวีใช้บทสนทนาโต้ตอบกันแทรกระหว่างการดำเนินเรื่อง มีทั้งบทสนทนาของบุคคลอื่นที่กวีเป็นฝ่ายได้ฟังแล้วจดเข้ามาเล่า และเป็นบทสนทนาของกวีกับบุคคลอื่น ๆ ด้วย ซึ่งเป็นการเพิ่มความน่าสนใจให้กับผู้อ่านมากขึ้นกว่าการที่ผู้แต่งเป็นฝ่ายเล่าให้ฟังอย่างเดียว และทำให้มีลักษณะสมจริงสมจังเหมือนผู้อ่านได้อยู่ในเหตุการณ์นั้นด้วย ลักษณะดังกล่าวนี้ปรากฏใน นิราศหนองคาย ลิลิตพ่าย นีราศระยะทาง จันทบุรี-กรุงเทพฯ ดังเช่น

ในลิลิตพ่ายกวี ได้กล่าวถึงพระราชดำรัสตอบของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานแก่ประชาชนที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายพระพร

ครั้นคำพรจบแล้ว	ราชา
ครัสตอบราชเสนา	ดังนี้
ยินดีที่ท่านพา	กันสู่ เรานา
พร้อมต่างตั้งจิตศรั	ช่องขึ้นเชิงเกษม
เปรมจิตต์เราคิดค้น	เต็มทรวง
ยลท่านหนึ่งชนปวง	เปล่งหน้า
มาสังคั่งหนึ่งดวง	ดาวจ้อ จันทรไสย
เหตุเพื่อรับรองข้า	แข่งข้อกันตลอด
	(ลิลิตพ่าย, ๔๕)

ในนิราศระยะทางจันทบุรี-กรุงเทพฯ กวีได้กล่าวถึงบทสนทนาโต้ตอบกันระหว่างเจ้าเมืองสมุทรปราการและกวี เกี่ยวกับความปลอดภัยในระหว่างการเดินทาง

พระยาสมุทรศุคคิพาภิราม	ถึงเรื่องความที่สินค้าเข้ามาขาย
กับแถวทางกลางเกาะละเมาราย	โจรผู้ร้ายพบบ้างฤาอย่างไร
พี่น้องบนบจบเศียรแล้วเวียนคอบ	ตามระบอบมิได้ขัดอักษมาไสย
ข้าพเจ้าเข้ามามีไม่มีโทษ	หนทางในสายสมุทรก็ศุคคิ

(นิราศระยะทางจันทบุรี-กรุงเทพฯ, ๑๑๑)

ข้อสังเกตในการดำเนินเรื่อง

วรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรส่วนใหญ่จะมีการบรรยาย และพรรณาน้ำเนือหาอย่างเป็นระบบ ซึ่งถือเป็นต้นแบบให้กาพย์เห่เรือต่างๆ และนิราศหลายเรื่องในสมัยรัตนโกสินทร์นิยมปฏิบัติสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ดังปรากฏดังนี้

๑) การดำเนินเรื่องในกาพย์เห่เรือ กวีจะขึ้นต้นด้วยโคลง ๑ บทเสมอ แล้วตามด้วยกาพย์ยานี ๑๑ จำนวนที่บทก็ได้พรรณนาขยายความในโคลง โดยกาพย์บทแรกต้องแต่งเลียนเนื้อความในโคลง ถัดจากนั้นในบทต่อไป กวีก็จะแต่งขยายรายละเอียดเพิ่มเติมจนจบเนื้อความ เมื่อจะขึ้นเนื้อหาใหม่ก็ต้องแต่งโคลงนำอีก ๑ บทดังนี้เรื่อยไป ดังตัวอย่าง

นาเวศทลาคเลื่อนคล้อย	ชลธาร
ล่องกระแสวโนทยาน	ถิ่นไม้
เมอเหล่าพฤกษ์ตระการ	ดวงคอก
หอมรินชื่นฉ่ำให้	นิกน่องคะนิงหลัง
นาเวศเคลื่อนคล้อยคลา	ล่องลอยมาตามชลธาร
ชมไม้ในอุทยาน	บานเคลื่อนกล่นหล่นเรียวราย
ซ้องนางนางคลี่ไฉว	กิดทราวม้วยเคยตรงสยาย
กลิ่นร่ำน้ำอบอาย	ไม่วายว่างห่างหอมเลย

๑๓๑

(กาพย์เห่เรือพระจุลจอมเกล้าฯ, ๒๖)

แกงไก่มีสมันเนื้อ	นพคุณ พิเอย
หอมยี่หรร่าตรจน	เฉียบร้อน
ชายโคบริโภคฤกษ์	พิศวาส หวังนา
แรงอยากขอหัดค้ำบอน	อกให้หวนแสวง
มีสมันแกงแก้วคา	หอมยี่หรร่าสร้อนแรง
ชายโคได้กลิ่นแกง	แรงอยากให้ผีฝันหา
ย่าใหญ่ใส่สารพัด	วางจานจัดหลายเหลือตรา
รตศิดด้วยน้ำปลา	ญี่ปุ่นล้าอำวนใจ

๑๓๑

(กาพย์เห่เรือพระพุทธรูปเลิศเกล้าฯ, ๑๗)

๒) กวีจะพรรณานื่อหาเป็นลำดับ โดยจะกล่าวถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็น
หมู่เหล่า ทีละอย่างจนจบไม่่วกวน คังค้วอย่าง

กวีพรรณนา ชมปลา ชมนก ชมไม้ เป็นหมู่เหล่า สดับกับการกล่าวถึงสภาพ
แวดล้อมต่าง ๆ

เขียนทองพะม่องพัน	พรรณฉวี เข้าฤา
คล้ายแม่ควทองสี	สุกเข้ม
ปลาทรายว่ายวารี	กรายกริด อยู่ฤา
กลแม่กริดนิ้วมัม	นำฟ้าลายเรียม
.....
นกขมิ้นเหลืองอ่อนไธ	เรื่องเรื่อง คาเอย
ลอยล่องเวหาเหลือง	ชะอ้อน
นิกนางถนิมเมือง	นวนขมิ้น แม่นา
อวคราวกางกรฟ้อน	รำร้อยระบำรำ
	(โคลงนิราศกรุงเก่า, ๒๘,๓๐)

กาพย์เห่เรือพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มจากการพรรณนา ชม
สวน ชมนก ชมไม้ ชมโฉม

รักเร่ร้างรัก	เล่นเห่เห่หักกรักรเรน
จากนึ่งต้องจำอน	ผลกรรมพรากจากนึ่งนาง
กระดินส่งกลิ่นเกลี้ยง	คิดฟางเพียงจากจำอง
จำพรากจากจรทาง	ทิ้งนึ่งไว้ไกลกระดิน
ซ่อนขู้ซ่อนชัก	ซ่อนชายรักเรียมจากถวิล
ชายโคในแผ่นดิน	คิดเซยนึ่งต้องเคืองกัน
.....
เมอปรางเปรียบปรางเข้า	หอมรสเร้ารินรวยริน
สลัดไคโยยุพิน	สลัดไคให้อวรณ์
สะท้อนสะท้อนทรวง	ทุกขระลวงแทบม้วยมรณ์
กระทุ้มคังทุ้มกร	คือกร่ำกร่ำครวญศัลย์
	(กาพย์เห่เรือพระจุลจอมเกล้า, ๒๘,๒๘)

๓) การนำเสนอเนื้อหาของภาพให้เรื่อ นอกจากจะนิยมกล่าวถึง กระบวนเรื่อโดยไม่มีการคร่ำครวญคั่งเช่นที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรปฏิบัติแล้ว กวียังมักจะกล่าวถึง ชื่อและลักษณะของสิ่งที่จะกล่าวถึง เป็นพิเศษในคอนค้นของบท แล้วจึงบรรยายหรือพรรณนา ถึงรายละเอียดของสิ่งนั้น หรือพรรณนาเชื่อมโยงกับอารมณ์ความรู้สึกของกวี เช่น การชมนก ชมไม้ ชมปลา ดังตัวอย่าง

พาลีรังทวีป	ริบเล่นตามงามเงื่อนขลัง
เรื่อปิ่นยี่นบุษย์ยัง	คั่งกระบี่พาลีหาญ
เรื่อแรงกำแหงบุษย์	มฤฎราชะกุมาร
คอยผู้ศัครุพาด	ผู้ชื้อบุคมฤฎไทย
ศุกรีพรองเมืองศรี	สุรนาวิมุงชิงไชย
เรื่อปิ่นยี่นบุษย์ไกร	เหมือนพญาพานะเรนทร์

(ภาพย์ให้เรื่อพระมงกุฎเกล้าฯ, ๑๖)

โนรีสีปานชาด	งามประหลาดน่าพิงชล
เหมือนนุชนฤมล	ห่มสีสวาทบาดดาชย
สถิกาจับกิ่งแก้ว	ส่งเสียงแจ้วจับโศคหมาย
เหมือนเสียงเจ้าโฉมฉาย	พริ้งไพเราะเสนาะกรรม
พิราบพิลาปรี่า	เหมือนน้องคร่ำครวญจาบัลย์
จากพราวเหมือนพราวขวัญ	เนตรพี่ไว้ให้เกรียมกรอม
นามนกชื่อรังนาน	เหมือนรกรากานานถนอม
นางนวลนีกนวลจอม	กรอมจิดครีกนีกนวลนาง

(ภาพย์ให้เรื่อพระจุลจอมเกล้าฯ, ๒๘)

วรรณคดีนิราศสมัยรัตนโกสินทร์ใช้วิธีการดำเนินเรื่อง ๔ ลักษณะแรก ได้แก่ การพรรณนา การบรรยายถึงพรรณนา การบรรยาย และการใช้คำถาม ดังเช่นที่ปฏิบัติใน วรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรเช่นกัน นอกจากนั้นยังใช้วิธีการใหม่ในการดำเนินเรื่อง คือ ใช้วิธีการแทรกบทสนทนาโต้ตอบกันเพื่อสร้างความมีชีวิตชีวาให้กับบทประพันธ์มากยิ่งขึ้น วรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรส่วนใหญ่จะมีการบรรยายและพรรณนาเนื้อหาอย่างเป็นระบบ เมื่อมาพิจารณารูปแบบของภาพให้เรื่อและนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์หลายเรื่อง

จะพบว่ากวีได้ดำเนินการแต่งของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรอย่างเห็นได้ชัด และยังเป็นแบบอย่างให้ปฏิบัติสืบต่อกันมาในสมัยต่อมา

๔.๒ คือประเด็นการใช้ภาษา

วรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ส่วนใหญ่ กวีมีการเลือกสรรถ้อยคำที่ก่อให้เกิดความไพเราะ งดงาม เพื่อสื่อสารอารมณ์ความรู้สึกไปสู่ผู้อ่านเป็นสำคัญ โดยมีลักษณะความดัดบับ ดังต่อไปนี้

๔.๒.๑ การเล่นเสียงสัมผัส วรรณคดีนิราศสมัยรัตนโกสินทร์มีการเล่นสัมผัสพยัญชนะและสัมผัสสระ

๑) การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ กวีมักจะนิยมใช้พยัญชนะต้นที่มีเสียงเดียวกัน ในที่ใกล้เคียงกัน เพื่อเน้นให้เกิดเสียงที่ไพเราะ ดังตัวอย่าง

<u>อินทร์ของคดองคัมภ์ค้ำย</u>	<u>แกล้งโศก คดอวย</u>
<u>สนิทเจน่นุชชานนา</u>	<u>แนบห้อง</u>
<u>เกรงเกลือกจะแปรใจ</u>	<u>จรสุ อินทร์</u>
<u>ปานประหนึ่งห้องน้ำ</u>	<u>น่านสอง</u>

(โคลงคัมภ์นิราศตามตติงทพถำนำน้อย, ๖๘)

ในบาทแรกกวีเล่นสัมผัสพยัญชนะ ๒ เสียง คือ /ซ/ และ /คต/ ในบาทที่ ๒ เล่นเสียงพยัญชนะ ๒ เสียง คือ /ซ/ (โดยใช้ ๓ เป็นพยัญชนะต้นทั้ง ๒ คำ) และ /น/ ในบาทที่ ๓ เล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ ๑ เสียง คือ /จ/ และในบาทที่ ๔ เล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะ ๑ เสียง คือ /น/

ตำรวจมย์ถมวันขึ้นเดือน
จักจันแจ่มเฝ้าเฝ้าดองในคัง

เสวีเรือยเรือยแควคังนครตั้ง
วิเวกวังวังใจในไพรวัน
(นิราศพระแท่นดงรัง, ๕๔)

ไม้คอกคอก ต่างต่าง
คิด ความขาม กังงอร์

หลากหลายอย่างดูรช
เจ้า ผูกไม้ให้ เทียบทรวง
(ภาพย์เห่เรือพระพุทธรูปเสด็จฯ, ๒๗)

ในวรรคที่ ๑ กวีเล่นสัมผัสสระ /ออก/ ได้แก่ คอก - ออก ใน
วรรคที่ ๓ เล่นสัมผัสสระ /อาม/ ได้แก่ ความ - ขาม และในวรรคที่ ๔ เล่นสัมผัสสระ
/อัย/ ได้แก่ ไม้ - ให้

ส่วนในนิราศคำโคลงนอกจากสัมผัสสระอันเป็นสัมผัสบังคับแล้ว ยัง
มีการเล่นสัมผัสสระซึ่งเป็นสัมผัสภายในในบางเรื่องด้วย ดังตัวอย่าง

บาง <u>ปลา</u> <u>น้ำ</u> <u>ป่า</u> <u>อ้อ</u>	อรุณา
<u>ไม้ใหญ่</u> <u>ใหญ่</u> <u>ใหญ่</u> <u>ใหญ่</u> <u>ใหญ่</u>	ต่างเพ็ช
ชาว <u>บ้าน</u> <u>บ้าน</u> <u>บ้าน</u> <u>บ้าน</u> <u>บ้าน</u> <u>บ้าน</u>	ที่ <u>ไร่</u> <u>ไร่</u> <u>ไร่</u> <u>ไร่</u> <u>ไร่</u>
ปลูก <u>ผัก</u> <u>ผัก</u> <u>ผัก</u> <u>ผัก</u> <u>ผัก</u> <u>ผัก</u>	จาก <u>ห้อย</u> <u>ห้อย</u> <u>ห้อย</u> <u>ห้อย</u> <u>ห้อย</u> <u>ห้อย</u>

(โคลงนิราศสุพรรณ, ๒๘๒)

ในบาทที่ ๑ กวียังเล่นสัมผัสสระ /อา/ ได้แก่ ปลา-น้ำ-ป่า และเสียง
/ออ/ ได้แก่ อ้อ-กอ ในบาทที่ ๒ เล่นสัมผัส /อัย/ เสียง ได้แก่ ไม้-ไม้-ใหญ่ ใน
บาทที่ ๓ เล่นสัมผัสสระ /อาน/ ได้แก่ บ้าน-บ้าน และเสียง /ไอ/ ได้แก่ ไร่-ไร่ และ
ในบาทที่ ๔ เล่นสัมผัสสระ /อัย/ ได้แก่ ผัก-ผัก และเสียง /ออย/ ได้แก่ ห้อย-ห้อย

๓) การเล่นเสียงสัมผัสพยัญชนะและเสียงสัมผัสสระควบคู่กัน นอก
จากในแต่ละบทกวีจะนิยมเน้นการเล่นสัมผัสพยัญชนะ หรือสัมผัสสระอย่างใดคนหนึ่ง โดย
ทั่วไปกวีจะเล่นทั้งเสียงสัมผัสสระและเสียงสัมผัสพยัญชนะควบคู่กันไปทั้งในโคลงและใน
กลอนด้วยเสมอ ดังตัวอย่าง

ที่ เสียง แตร แตร แตร แตร แตร
เป็น ทอง ทอง ทอง ทอง ทอง ทอง

ตะกรับ ตะกรับ ตะกรับ ตะกรับ ตะกรับ ตะกรับ
กระเด็น ทรวง ทรวง ทรวง ทรวง ทรวง ทรวง
(นิราศเมืองแกลง, ๘๘)

กวีเล่นเสียงวรรณยุกต์โท สามัญ ในคำว่า "ร่า" ซึ่งหมายถึงการพูด
ซ้ำ ๆ "ร่า(เพ็ง)" แสดงความคึกค่านิ่งถึงนางอันเป็นที่รัก

"บ่ยอมมะขามตามทางส้างเรียง นกเขาเคียงอู่ประสานคำ *"
(นิราศพระบาท,๑๓๐)

กวีเล่นเสียงวรรณยุกต์โท สามัญ ในคำว่า "อู่" หมายถึงนกเขาตัวผู้
และตัวเมียกำลังก่อกอบกัน "อู่"

"พิศเพียนทองทองห้อง ชมวัง"
(โคลงนิราศพระยาครั้งที่,๑๘)

กวีเล่นเสียงวรรณยุกต์สามัญ โท ครี ในคำว่า "ทอง ทอง ห้อง"
เพื่อแสดงลักษณะและกิริยาของปลาตะเพียน

"เหม็นค้หมอกมัวพราว พร้าพร้า"
(โคลงนิราศละโว้,๒๓๒)

กวีเล่นเสียงวรรณยุกต์สามัญ โท ในคำว่า "พร้า" หมายถึง
ลักษณะฝน ที่ตกน้อย ๆ แฉก ๆ "พร้า" อยู่เรื่อยไป

๕) การเลียนเสียง กวีจะใช้การเลียนเสียงธรรมชาติ หรือเสียงอื่น
เพื่อสร้างความสมจริง และทำให้เกิดชีวิตชีวากับสิ่งที่กวีกล่าวถึง ซึ่งจะพบในเนื้อหาโดยทั่วไป
ดังตัวอย่าง

* "นกเขาเข้าเคียงอู่" ก่งกออู่ขานขัน"
(กาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง, ๑๒๒)

กวีใช้เสียง "เออเอก" แสดงเสียงร้องของไก่ ใช้เสียง "ก้าๆ" แสดงเสียงร้องของนกกา ใช้เสียง "กร๊อค ๆ" แสดงเสียงร้องของจิ้งหรีด และใช้เสียง "ฮู้ฮู้ฮู้" แสดงเสียงร้องของนกคูดุเหว่า

๔.๒.๒.๒ การเล่นคำ เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้วรรณคดีมีความไพเราะงดงาม ช่วยก่อให้เกิดความรู้สึก และยังทำให้ถ้อยคำที่ใช้มีจังหวะ มีความหมายที่หนักแน่นอีกด้วย ดังนั้นจึงถือเป็นเทคนิคที่สำคัญอย่างหนึ่งของกวี โดยในนิราศสมัยรัตนโกสินทร์มีการเล่นคำ ดังต่อไปนี้

๑) การเล่นคำซ้ำ เป็นการใช้คำ ๆ เดียวกัน ในที่ใกล้เคียงกัน เพื่อก่อให้เกิดความรู้สึกที่มีชีวิตชีวา และย้ำให้ความหมายที่หนักแน่นจริงจังขึ้นด้วย ได้แก่

๑.๑ การเล่นคำซ้ำติดกันเป็นคู่ ดังตัวอย่าง

"รุ่มรุ่มจิตรรอนรอน

เรือแล่น มานา"

(โคลงนิราศหัวท้าวสุภักดีการภักดี, ๑๘๕)

เมื่อเรือแล่นออกจากท่า กวีไม่ได้เห็นหน้านางอันเป็นที่รัก ทำให้อยู่รู้สึกทุกข์ทรมานใจ จิตใจรอนรน ในความหมายเช่นเดียวกับคำว่า "รุ่ม" แต่ "รุ่มรุ่ม" เน้นให้เห็นถึงอาการรอนผ่าว ๆ ที่กัสมุ่มอยู่ภายในใจ และยังคงดำเนินอย่างต่อเนื่องกันไป "รอนรอน" แสดงลักษณะจิตใจของกวี ที่รู้สึกอ่อนล้าและค่อย ๆ อ่อนแรงลงเรื่อย ๆ เหมือนใจจะหยุดเต้น

บนประชมลมเฉื่อยเรื้อยเรื้อยริน

เสียงฮือฮือร่ำยังคำไป

เห็นหวิว หวิวไม้จิวละถั่วเมฆ

สูงตันโคขโศตศุคจึงครุฑา

กระพือผืนผ้าปลิวหวิวหวิวไหว

อนาถใจจนสะอื้นกลืนน้ำตา

ดังฉัตรเฉกเช่นรุ่มรุ่มพดกษา

เชอเอบอาศัยสถานพิมานจิว

(นิราศพระประชม, ๔๘๑)

เมื่อกวีเดินทางขึ้นมาถึงพระประชม ก็กล่าวถึงสภาพแวดล้อมทั่วไปว่า มีลมพัดเบา ๆ อยู่ตลอดเวลา โดยใช้คำว่า "เรื้อยเรื้อย" เพื่อแสดงลักษณะของลมที่พัดเบา ๆ อย่างต่อเนื่องไม่ขาดสาย "หวิวหวิว" เพื่อแสดงลักษณะเสียงลมที่พัดไม่แรงนัก และการปลิว

ระดับของคำที่มีความเบาบางจนแทบจะปลิวไป "ฮือฮือ" แสดงเสียงร้องให้ออกมามีเสียง
ค่อนข้างดัง คำว่า "ไรไร" แสดงลักษณะของต้นไม้ที่มองเห็นจากบนพระประสม ซึ่งมอง
เห็นแต่ไกลไม่ชัดเจน

รอนรอน รุริยเยื้อง ขอแสง
เรือเรือ รุมิจันทร์ แจ่มฟ้า
รายราย พระพายผัน พัดเมฆ หมคเอย
เรือเรือ คาเรศคด้า เคลื่อนคล้อยลอยโพยม
(โคลงนิราศท้าวสุภักดีการภักดี, ๑๔๘)

กวีกล่าวถึงสภาพบรรยากาศเวลาใกล้พลบค่ำ โดยกวีใช้คำว่า "รอนรอน"
แสดงลักษณะแสงแห่งดวงอาทิตย์ที่กำลังอ่อนแสง ทำให้ท้องฟ้าค่อย ๆ มืดลง ในขณะที่ดวง
จันทร์เริ่มส่องแสงสว่างขึ้น กวีใช้คำว่า "เรือเรือ" แสดงลักษณะของแสงอ่อน ๆ ที่เริ่มปรากฏ
ขึ้นบนท้องฟ้า กวีใช้คำว่า "รายราย" แสดงลักษณะของสายลมที่พัดอย่างต่อเนื่องกัน พัดจน
เมฆหมอกไปจากท้องฟ้า ทำให้มองเห็นดวงดาวเด่นชัดขึ้นบนท้องฟ้า กวีใช้คำว่า "เรือเรือ"
เพื่อแสดงความต่อเนื่องของดวงดาวที่ปรากฏขึ้น

"อิโงกทางขางกรอกนกดอกบัว กระเด็นกระดัวบินเค็ยเรือเรือดิน"
(นิราศทวารวดี, ๑๐๕)

กวีกล่าวถึงนกกระเด็นและนกกระดัวว่าบินได้ไม่สูงจากพื้นดินมากนัก กวีใช้
คำว่า "เรือเรือ" แสดงลักษณะการบินเกือบจะติดหรือระพินดิน

* รอนรอน รุริยคล้อย สายัณห์
เรือเรือ เรือแสงจันทร์ ส่องฟ้า
รอนรอน จิตกระสัน เสียวสวาท แม่เอย
เรือเรือ เรียมคอยด้า ที่นั่นพอนเห็น
(กาพย์เห่เรือ - บทเพ่ทราวณ, ๔๒)
* "กระจงกระจิตเค็ย วังเรือเรือ่นาเอ็นดู"
(กาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง, ๑๐๖)

๑.๒ การใช้คำอัทธพาส เป็นคำซ้ำชนิดหนึ่ง โดยใช้พยัญชนะ หรือเสียงพยัญชนะต้นตัวหน้าซ้ำเข้าไปข้างหน้าคำ โดยที่ความหมายของคำไม่เปลี่ยนแปลง แต่จะมีเสียงคำเป็นจังหวะ ๆ หนักเบา ทำให้เสียงคำไพเราะขึ้น เช่น อิบอิบ เป็น ะอิบ ริกริก เป็น ะริก ดังตัวอย่าง

“ยะเยือกเป็นหย่อมหญ้าพุดขาวไสว”

(นิราศเมืองแกลง, ๘๗)

“ยะเยือก” มาจากคำว่า เยือกเยือก เพื่อแสดงลักษณะของอากาศอันหนาวเย็นอย่างมากของสถานที่ที่กวีเดินทางไปถึง

“กระกรอดเกรียวกริดกราดไม่ขาดเสียง”

(นิราศทวารวดี, ๑๑๑)

“กระกรอด” มาจากคำว่า กรอดกรอด แสดงลักษณะของเสียงกบเป็ยคร้องอย่างต่อเนื่อง

“สาวสรรวระรีแจ้ว จับใจ พี่แม่ ”

(โคลงฉันท์ตามเสด็จทัพล้านน่าน้อย, ๔๖)

“ระรี” มาจากคำว่า รีรี แสดงลักษณะเสียงหัวเราะอย่างครั้นแครง มีกระแสเสียงเปล่งดังออกมาถี่ ๆ จากลำคอ

“พิภุดนุกถันขึ้น รวระรีขึ้นกระมด ”

(กาพย์เห่เรือพระจุลจอมเกล้าฯ, ๑๐)

* เสียงสรรวระรี เสียงใคร ใครรู้”

(กาพย์เห่เรือ-บทเห่คราวดู, ๔๔)

* แก่เกล้าเข้าฝั่งลม รวระรีน”

(กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก, ๘๐)

"ระรื่น" มาจากคำว่า "รื่นรื่น" แสดงลักษณะกลิ่นของดอกพิทูดที่ส่งกลิ่นหอมอ่อน ๆ อย่างต่อเนื่อง ทำให้รู้สึกชื่นใจ สบายใจ

๑.๓ การเล่นคำซ้ำ ที่ไม่อยู่ติดกัน แต่อยู่ที่ไม่ไกลกันนัก ดังตัวอย่าง

"อู่ก็แห้งชลแห้ง อกแห้งลิ้มจาย"
(นิราศนรินทร์, ๑๔๘)

กวีเล่นคำซ้ำเพื่อเพิ่มน้ำหนักของสิ่งที่กล่าวถึง โดยใช้คำว่า "แห้ง" เพื่อบอกลักษณะความแห้งแล้งของ "อู่แห้ง" คือ อู่ซ่อมเรือที่เมื่อน้ำเรือเข้าอู่แล้ว ฐานน้ำภายในออกให้หมด ทำให้สามารถซ่อมห้องเรือภายนอกได้ "ชลแห้ง" บอกถึงสภาพที่แห้งแล้ง ไม่มีน้ำ คำว่า "แห้ง" สองคำแรกเป็นการกล่าวถึงสภาพแวดล้อมโดยรอบที่กวีเดินทางมาถึงบางสะพาน แล้วกวีจึงใช้คำว่า "อกแห้ง" เพื่อบอกถึงลักษณะจิตใจที่มีแต่ความแห้งแล้ง ไม่สดชื่น ไม่เบิกบานเช่นเดียวกับสภาพแวดล้อมที่พบเห็นเช่นกัน

"อกเรียบทูลบัพทม เต็มเพียบ
เรือที่ล่อมก่อนก็ เพียบเม้นทรงเรือ"
(โคลงนิราศพะเนียด, ๑๑๐)

กวีเล่นคำซ้ำคำว่า "เพียบ" แสดงลักษณะความทูลบัพที่มีมากมายทับถม "เพียบ" อยู่ในใจของกวี เปรียบเทียบกับลักษณะ "เพียบ" ของเรือที่บรรทุกสิ่งซึ่งมีน้ำหนักมาก เต็มเปี่ยม จนกระทั่งทำให้เรือล่อมลงในที่สุด

"ขางเข้จันเข้กรม เกรียมอก นกนา
เหมือนที่เข้ใจข้อง จอดเข้าชำครอม"
(โคลงนิราศเวียงจันทน์, ๒๑๘)

* กวีกลัวกว่าจะมา เห็นขางเข้ฟ้เข้คอย"
(ภาพย์หอโคลงนิราศธารโศก, ๘๖)

กวีเล่นคำซ้ำคำว่า "เจ้า" เพื่อแสดงลักษณะอาการเกาะ หรือจับไม้อย่าง หงอยเหงาของนก ซึ่งลักษณะดังกล่าวเหมือนอาการ "เจ้า(ใจ)" ของกวี ที่นั่งเศร้าซึมจิตใจ หวนคิดถึงแต่เพียงนางอันเป็นที่รักเท่านั้น

งามร่างราวเทพไท้ แสร้งบรร จงนอ

งามจรีดคมถัน ยั่วเข้า

งามมรยาทสมกัน กับร่าง นางแล

งามทุกอย่างคือเจ้า มีตรแก้วกลอยใจ

(โคลงนิราศประลองยุทธ, ๒๕๗)

กวีเล่นคำซ้ำคำว่า "งาม" เพื่อเน้นให้เห็นว่านางอันเป็นที่รักเป็นผู้ที่มีความ งามพร้อมในทุก ๆ ด้าน ทั้งรูปร่างหน้าตา กิริยามารยาท และความประพฤติ

๒) การเล่นคำพ้องรูปพ้องเสียง คือ คำที่มีรูปเหมือนกันและ มีเสียง เหมือนกัน แต่มีความหมายต่างกัน ดังตัวอย่าง

บ้านปูนปูนแจศแซ้

ใจขาม

โครมถักมักมากปาม

ปากไหม้

กลหลงเกลศกาม

กัศอก ภูเอย

ปวคยิ่งปูนปากไต้

แสบปืมปูนปาน

(โคลงนิราศกรุงเก่า, ๑๑)

กวีใช้คำพ้องรูปพ้องเสียงคำว่า "ปูน" ใน ๓ ความหมาย คือ เมื่อเดินทาง มาถึงตำบล "(บ้าน)ปูน" กวีกล่าวถึง "ปูน" ที่ใช้สำหรับกินกับหมากว่ามีสีแดงเข้ม โดย กล่าวว่ถ้าใครกินปูนเข้าไปมาก ๆ ปากจะไหม้เกิดอาการเจ็บปวด ที่เรียกกันว่า "ปูนกัดปาก" แล้วกวีใช้คำว่า "ปูนปาน" กล่าวเปรียบเทียบกับความเจ็บปวดของตนเองที่หลงคิดอยู่ในเรื่องรัก โคร่งจนทำให้เกิดอาการเจ็บอยู่ภายในใจ ว่ามีลักษณะเดียวกันกับการเอาปูนไปกัดที่ไต้

งามทรงวงดังวาด งามมารยาทนาครกราย

งามพริ้มยิ้มแย้มพราย

งามคำหวานตานใจถวิล

(กาพย์เห่เรือ - บทเห่ครวญ, ๔๔)

๔) คำพ้องเสียง คือคำที่มีเสียงเหมือนกัน แต่มีรูปคือตัวสะกดต่างกัน และมีความหมายต่างกัน ดังตัวอย่าง

"ณนครกำกรรมท่า จากชา"
(นิราศนรินทร์,๑๑๕)

กวีเล่นคำพ้องเสียงคำว่า "ระก่า" และ "กรรรม" โดยกล่าวว่าเมื่อเดินทางมาพบ "(ต้น)ระก่า" เสียงของชื่อต้นไม้ชนิดนี้กระตุ้น ทำให้กวีคิดถึง "กรรรม" ที่คนทำไว้อันมีผลให้ต้องพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก

"บันททุกทษณ์เพียบถัน ค่านจองมองดู"
(โคลงนิราศพระเนียบ,๓๐๖)

กวีเล่นคำพ้องเสียงคำว่า "บรรทุก" และ "ทุกษณ์" โดยกวีเปรียบเทียบใจของตนเองที่ "บรรทุก" เต็มไปด้วย "(ความ)ทุกษณ์" อันมีมากมายเพียบถันทับถมสร้างความทุกษณ์ทรมานอยู่ภายในใจให้กวีอย่างยิ่ง เป็นดังเช่นลำเรือที่ "บรรทุก" สิ่งของมากมายหนักอึ้งจนเกือบทำให้ลำเรือล่ม

"ไม้กลเหมือนกศจ้า กลิ่นรุ่งเร้าอวนอบอาย *"
(กาพย์ห่อเรือพระจุลจอมเกล้าฯ,๑๐)

กวีเล่นคำพ้องเสียงคำว่า "กศ" และ "กศ" โดยกวีเปรียบเทียบ "(ต้น)กศ" ว่ามีกลิ่นหอมหุ้งเหมือนกับ "กศ" ผมงของนางอันเป็นที่รัก

๕) การเล่นคำซ้อน คือ การนำคำมูลตั้งแต่ ๒ คำขึ้นไป ที่มีความหมายเหมือนกัน หรือมีความหมายตรงข้ามกัน หรือคำที่ขึ้นต้นพยัญชนะเสียงเดียวกันหรือมีสระเข้าคู่กัน (คำซ้อนเพื่อเสียง) นำมาซ้อนกัน ทำให้เกิดความหมายใหม่ หรือใกล้เคียงกับความหมายเดิม ดังตัวอย่าง

* "ไม้กลกนึงกศจ้า สดลลวย"
(กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก,๘)

นกเข็ญ <u>เคียงคู่</u> เคต้า	เราดู นกนา
แค้นจิตคิคอดดู	นกน้อย
เรียบจากนกจับดู	บันเยะ เรียมเอย
แม้พชุดคิค้อย	นกรี้แหงเอย*
	(โคลงนิราศพระเนียด,๓๑๑)

กวีใช้คำซ้อนในคำว่า "เคียงคู่" และ "คู่เคต้า" อันเกิดจากการนำคำว่า "เคียง" หมายถึง ชิดกัน ใกล้กัน และคำว่า "คู่" หมายถึง สิ่งสองสิ่งที่ใช้สำหรับกัน คำว่า "เคต้า" หมายถึง ใช้มือคนเบา ๆ ให้อ้าว คำดังกล่าวนำมาซ้อนกัน "เคียงคู่" แสดงให้เห็นลักษณะการอยู่ร่วมกันอย่างใกล้ชิด และ "คู่เคต้า" แสดงให้เห็นลักษณะการจับค้ำคอกรัด หรือลักษณะคลอเคลียระหว่างกัน

นางแยมแจกแซนแยม	เนาสถาน
เคยหยอกอิมแยมหวาน	เสนาะด้อย
ใช้จิคชอบการงาน	ทุกสิ่ง สรรพ์เอย
ปานฉนี้จะละห้อย	หอบ <u>ให้โหยหา</u> **
	(โคลงนิราศพระประชม,๓๓)

กวีใช้คำซ้อนในคำว่า "โหยให้" และ "โหยหา" อันเกิดจากการนำคำว่า "โหย" หมายถึง อากาอ่อนกำลัง ร่ำร้อง และคำว่า "ให้" แสดงอาการน้ำตาไหลด้วยประสบอารมณ์อันรุนแรง และ "หา" หมายถึง ค้น เสาะหา แสวงหา นำมาซ้อนกัน "โหยให้" แสดงให้เห็นภาพอาการโศกเศร้าของกวีที่คร่ำครวญ ร้องไห้ ร่ำร้อง จนทำให้

* ปลากรายว่าเคียงคู่ เคต้ากันอยู่ดูงามดี"
(กาพย์เห่เรือ - บทเห่ชมปลา,๒๘)

**
กรรมใดจ่าจากเจ้า สายสมร
ลำบากพรากเขี้ยวจร จากข้าง
ไกลข้างร้างแรมจร วรรภาศย์
เรียบคร่ำครวญอ้างว้าง แหบให้โหยหา
(กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก,๕๖)

ค้อย ๆ อ่อนกำลังลง และ "โหยหา" แสดงให้เห็นภาพของการคร่ำครวญ ร่ำร้อง เศาะแสวงหา เพื่อต้องการจะได้พบนางอันเป็นที่รัก

คลังฝางฝางสคไฉ้	ฤาแสง
สายเนตรเรียมเดือดแดง	เลือดซ้ำ
น้ำคาคกรินแรง	<u>โรยร่วง</u> ลงนา
ยิ่งกว่าศรีฝางขร้ำ	เนตรขร้ำคาเรียม
	(โคลงนิราศพระพิพิธสถิติ, ๑๓๒)

กวีใช้คำซ้อนในคำว่า "โรยร่วง" อันเกิดจากการนำคำว่า "โรย" หมายถึง ค้อย ๆ ไปรยลงไป ไปรยลงทีละน้อย และคำว่า "ร่วง" หมายถึง หล่น หลุด นำมาซ้อนกันทำให้เห็นภาพของน้ำคาคที่ค้อย ๆ ไหลออกมาอย่างไม่ขาดสาย

บางกุดมีพุดเพื่อ	พิมพิม
พุ่มพุดกษณาชาคริม	ครุ่มคร้าม
กุดเสยบ่นกระหิม	หวงทรพย์ ไร่ฤา
คิคแม่ <u>หวงหึงห้าม</u>	หากแม่นโชมคหวง
	(โคลงนิราศเวียงจันทน์, ๒๐๐)

กวีใช้คำว่า "หวงหึง" และ "หึงห้าม" เกิดจากการนำคำว่า "หวง" หมายถึง ไม่อยากให้ ตงวนไว้ คำว่า "หึง" หมายถึง หวงไว้ไม่ยอมให้ใครมายุ่งเกี่ยว มักใช้กับกรณีผู้รัก หรือคู่สมรส และคำว่า "ห้าม" หมายถึง ให้เว้นกระทำ นำมาซ้อนกันทำให้เห็นถึงความรู้สึกความรักใคร่ หวงแหน ไม่อยากและไม่ยอมให้ผู้ใดมายุ่งเกี่ยวกับนางอันเป็นที่รักของกวี

๒.๑.๕.๕ การใช้ภาพพจน์ เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยเพิ่มรสชาติให้แก่วรรณคดีทำให้ผู้อ่านเกิดมโนภาพและความรู้สึกที่ชัดเจนลึกซึ้ง ดังที่ปรากฏในนิราศสมัยรัตนโกสินทร์ ดังตัวอย่าง

ดวงดาวราวนครน้อง	นางพงา พี่เอย
ภักตร์เทียบดวงจันทร์	จิมลิ้ม
ชนงเปรียบอ่าวคงคา	กันเรียบ เสมอญา
โคมแม่งามอ้อม	อึ้งแ้มอัคร
	(โคลงนิราศท้าวสุภักดีการภักดี,๑๘๘)

กวีกล่าวชมความงามของนางอันเป็นที่รัก โดยเปรียบเทียบความสุกใส ระยิบระยับของดวงดาวกับดวงตาของนาง เปรียบเทียบดวงหน้ากับดวงจันทร์ และเปรียบเทียบตัวของนางอันเป็นที่รักว่ามีความเรียบและโค้งเหมือนกับลักษณะของอ่าว นอกจากนี้ กวียังกล่าวชมความงามของนางอันเป็นที่รัก เมื่อยามนางอ้อมแ้มว่ามีความงดงามยิ่งไปกว่านางอัครอีกด้วย

ถันถึงอวาตไฉ	นามคูตติ สวรรค์เส
เพียงพิมานนฤมิตร	เทอดแม่
คณิงโคมแม่คือวิศ	สุภรรณวาค
สาวคูตติผู้แพ้	พายโธ้อายงาม
	(โคลงนิราศเวียงจันทน์,๑๕๑)

บนปลายเสาดอดจิงไปถึงหัว	ที่ถื่นหัวเมืองอังกฤษทุกทิศา
สำหรับบอกเหตุแจ้งแห่งกิจจา	ด้วยไฟฟ้า เร็วจริงยิ่งกว่าลม*
	(นิราศลอนดอน,๑๐๒)

กวีกล่าวถึงการส่งโทรเลขในประเทศอังกฤษว่าสามารถส่งข้อความสื่อสารกันได้
ได้อย่างรวดเร็วมากยิ่งกว่าลมพัด

* เรือไซไววองวิ่ง รวดเร็วจริงยิ่งอย่างลม
เสียงเต้าเร้าระคม ทำยเช่นเคิรคู่กัน
(กาพย์เห่เรือ - บทเพ่ชมกระบวนเรือ,๒๖)

กวีคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รัก เมื่อเดินทางมาถึงวัดกุฎีซึ่งมีความ
งดงามอย่างมาก จึงเชื่อมโยงนามของวัดอันเป็นชื่อของสวรรค์ชั้นที่ ๔ ในฉกามาจรภพ
โดยกล่าวเปรียบเทียบถึงความงามของนางว่ามีกำเนิดมาจากการสร้างสรรค์ของพระวิศณุกรรม
จนเป็นผู้ที่มีความสวยงามหาผู้ใดเทียบมิได้ แม้แต่นางฟ้าชาวสวรรค์ชั้นกุฎีก็ยังคงยอมแพ้
และมีความอับอายต่อความงามของนาง

ไอ้แก้วกับบอกร้าง แรมรัก
เคยบ่ไกลชวิศัก กิ่งก้อย
ปราณีแนบเกรงหนัก นึกนึ้ม เนื้อแม่
วันละวันนักร้อย คาบขำเรียมชม
(โคลงนิราศเวียงจันทน์, ๑๕๘)

กวีกล่าวว่าไม่เคยอยู่ห่างจากนางอันเป็นที่รักเลย แม้ท่าช่องว่างระหว่างนิ้วมือ
กวีใช้คำว่า "กิ่งก้อย" นอกจากจะหมายถึงระยะห่างจากนางเพียงเท่านี้เล็กน้อยแล้ว ยังหมายถึง
ว่ากวีไม่เคยห่างจากนางเลย แม้แต่ท่าระยะห่างของนิ้วก้อยที่แยกออกไปจากนิ้วมืออื่น ๆ
ด้วยการจากนางอันเป็นที่รักในครั้งนี้ ทำให้กวีคิดถึงความสุขที่เคยได้อยู่ร่วมกัน และได้เชยชม
นางนับวันละร้อยครั้ง

๒.๓.๕.๖ การใช้คำต่าง ๆ เพื่อหมายถึงสิ่งเดียวกัน เช่น คำเรียกนางอันเป็น
ที่รัก ดังตัวอย่าง

โคลงนิราศพระพิพิธสถลี (ไปชุมพรไชยา) กวีนิยมใช้คำเรียกแทน
ตัวนางอันเป็นที่รัก เช่น นางถักขันธ์ น้อง ศรีสมร เจ้า ขวัญแม่ แม่ ดวงสวาคี นุช
นฤมล วรภาคย์ สมร อรอนงค์ ปิยุศ แก้วโกมล แน่ง สวีศศีสวาคี พังงา แม่
หน้านวลจันทร์ สายสวาคี นางพาด นพมาลย์ สร้อย นางงาม กลอยสวาศี เสาวภาคย์

• วันพระหัตถ์กำหนดน้อง ทราวรือ

บ่ห่างหว่างนิ้วมือ กิ่งก้อย
พระหัตถ์ยื่นมือถือ เมียมิ่ง
ชมชื่นอื่นอรสร้อย นึ้มเนื้อไปใจน
(กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก, ๖๖)

กลอย กุตุเมศสร้อย ศรีสุตา ดวงกมลศ พงางาม โฉม บุษมาลย์ มาโนคน้อง วิมลมาลย์
ศรี นิ่มเนื้อ ทิมโพธ อนงค์ เฉลิมลักษณะ ดังตัวอย่าง

"ไอโฉมเฉลิมลักษณะเนื้อ นงค์พาด"

(โคลงนิราศพระพิพิธสถิต, ๑๖๑)

กวีใช้คำว่า "เฉลิมลักษณะ" และ "นงค์พาด" นอกจากจะหมายถึงนางอันเป็นที่
รักแล้ว ยังบ่งบอกถึงลักษณะของนางอีกด้วย "เฉลิมลักษณะ" หมายถึงว่านางเป็นผู้ที่มีความ
งามเป็นเลิศ และ "นงค์พาด" บอกลถึงว่านางเหิงอยู่ในวัยรุ่นสาว

"ไอดวงปิยสุขวัญแ้ม

ย้ายาม ฤเอช"

(โคลงนิราศพระพิพิธสถิต, ๑๒๕)

นอกจากกวีจะใช้คำว่า "ดวงปิยสุ" เรียกแทนตัวนางแล้ว คำนี้ยังหมายถึงว่า
นางเป็นที่รักยิ่งของกวีด้วย

"เหิงว่าเหิงกักรหน้า

แม่หน้านวลจันทร์"

(โคลงนิราศพระพิพิธสถิต, ๑๓๑)

กวีใช้คำว่า "แม่หน้านวลจันทร์" เรียกแทนตัวนางอันเป็นที่รัก นอกจากนั้นคำ
นี้ยังบอกถึงลักษณะของนางว่าเป็นผู้ที่มีผิวหน้านวล งดงาม หุคผ่อง มีสีขาวปนเหลืองเล็กน้อยดัง
เช่นแสงจันทร์

"วราภคย์มีงมณฑล

ทิพย์รูป พี่แม่**"

(โคลงนิราศพระพิพิธสถิต, ๑๖๑)

* "ยามกนึ่งกลึงสวาทหน้า

นวลจันทร์"

(กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก, ๖๑)

**

"ไกลข้างร้างแรมอร

วราภคย์"

(กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก, ๕๖)

กวีใช้คำว่า "วรภาคย์" นอกจากจะหมายถึงเรียกแทนตัวนางอันเป็นที่รักแล้ว คำนี้ยังหมายความว่านางเป็นของขวัญอันวิเศษสุดซึ่งถือเป็นโชคดีของผู้ที่ได้ไว้ในครอบครอง

โคลงนิราศพระประชม กวีนิยมใช้คำเรียกแทนตัวนางอันเป็นที่รัก เช่น สุด
สวาคี สุดาควง สายสมร แก้ว สมร นุช ศรีเสาวภาคย์ นงลักษณ์ สุดเสนห์ สายสุด
สวาคี สร้อยสุดา นงพงา ทรามไวย สุดเสนหา นวลอนงค์ แก้วขนิษฐา นุช
นฤมล สุดสายสวาคี ขวัญเนตร กานดา อนงค์ พงุ นวลจันทร์ สุดสายใจ ศรีสุดา
ดังตัวอย่าง

"วัดเกษนีกเกษนื่อง นงพงา พี่เอย"

นอกจากกวีจะใช้คำว่า "นงพงา" หมายถึงนางอันเป็นที่รักแล้ว คำนี้ยังหมายถึง
ความที่นางเป็นผู้ที่มีรูปร่างหน้าตางดงามด้วย

ในบรรดาคำเรียกนางอันเป็นที่รักที่กวีใช้อย่างหลากหลาย แต่ละคำก็มักจะมี
ความหมายพิเศษแฝงอยู่ด้วย แต่น่าสังเกตว่ากวีนิยมใช้คำว่า สายสุดใจ สายสุดสวาท สุด
เสนหา สุดสายใจ สุดสวาท โดยจะปรากฏเป็นจำนวนมาก ดังเช่น

"โ้สายสุดสวาคีดำ เลอสมร พี่เอย"

(โคลงนิราศพระประชม,๕)

กวีใช้คำว่า "สายสุดสวาคี" นอกจากจะหมายถึงนางอันเป็นที่รักแล้ว ยัง
หมายถึงว่านางเป็นที่สุดของความรักที่มีทั้งหมดของกวีด้วย

"เรียนฉวีสุดสายใจ

จิตรร่วม รักแม่"

(โคลงนิราศพระประชม,๒๑)

* พิศงามคามาณะถาค

สายสุดสวาทพาคหายิ่ง

(กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก,๕๐)

**

เสียงสรวลเสียงทรามไวย

สุดสายใจศึคามา

(กาพย์เห่เรือ - บทเห่สังวาท,๔๔)

นอกจากกวีจะใช้คำว่า "สุดสายใจ" เพื่อหมายนางอันเป็นที่รักแล้ว คำนี้ยัง
หมายความว่านางคือผู้เป็นที่รักที่สุดแห่งดวงใจของกวี

ในการประพันธ์วรรณคดีแต่ละเรื่อง กวีมักจะพยายามเลือกสรรถ้อยคำอย่างมี
ประสิทธิภาพ มีความงามสมบูรณ์พร้อมทั้งในด้านเสียงและความหมาย เพื่อช่วยในการถ่าย
ทอดอารมณ์ความรู้สึกไปสู่ผู้อ่านได้อย่างชัดเจน ถึกซึ่ง และทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์คล้อยตาม
ร่วมไปด้วย นิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ก็นิยมใช้กลวิธีที่ก่อให้เกิดความงามทางด้านเสียง ความ
หมายเช่นกัน โดยวิธีการดังกล่าวนี้สามารถพบในนิราศสมัยนี้ได้อย่างสม่ำเสมอ และน่าจะเป็น
ส่วนสำคัญที่ช่วยทำให้ได้รับความนิยม ยกย่องในความไพเราะ

๔.๓ จำนวนโวหารของวรรณคดีนิราศสมัยรัตนโกสินทร์ที่ดำเนินรอยตามวรรณคดีนิราศของเจ้า ฟ้าธรรมธิเบศร

ในการแต่งวรรณคดีไทย การศึกษาและดำเนินแนวการแต่งตามวรรณคดีที่ได้อ
รับการยกย่องในอดีต นับเป็นสิ่งสำคัญที่กวีมักจะปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นธรรมเนียม
นิยมในการสร้างสรรค์งาน โดยไม่ถือว่าเป็นการลอกเลียนแบบผู้อื่น หากแต่เป็นการแสดง
ความเคารพ ยกย่อง ให้เกียรติ ในผลงานของครู ซึ่งยึดถือเป็นแบบอย่าง วรรณคดีนิราศของ
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรเป็นวรรณคดีชิ้นสำคัญชิ้นหนึ่งที่ได้รับการยกย่อง ชื่นชม จนมีกวีหลาย
ท่านในสมัยต่อ ๆ มาใช้เป็นต้นแบบสำคัญในการสร้างสรรค์ผลงาน นอกจากนี้จะพบว่า
นิราศในสมัยรัตนโกสินทร์หลายเรื่องได้ดำเนินแนวการแต่งตามวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้า
ธรรมธิเบศร ทั้งในด้านรูปแบบคำประพันธ์ วัตถุประสงค์ เนื้อหา วิธีการดำเนินเรื่อง ฯลฯ
ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ยังพบว่าในด้านศิลปะการใช้จำนวนโวหาร นิราศรัตนโกสินทร์หลาย
เรื่องได้ดำเนินแนวการแต่งตามวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรอย่างชัดเจนอีกด้วย โดย
มีลักษณะดังต่อไปนี้

- ๔.๓.๑ การดำเนินแนวการแต่งในด้านเนื้อความและจำนวนโวหาร
- ๔.๓.๒ การดำเนินแนวการแต่งในด้านเนื้อความ
- ๔.๓.๓ การดำเนินแนวการแต่งในด้านจำนวนโวหาร
- ๔.๓.๔ การดำเนินแนวการแต่งในด้านการใช้คำ

๔.๓.๑ การดำเนินแนวการแต่งในด้านเนื้อความและสำนวนโวหาร

วรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์หลายเรื่องดำเนินแนวการแต่งตามวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรอย่างชัดเจน โดยปรากฏลักษณะเด่นที่สุดประการหนึ่ง คือ การดำเนินแนวการแต่งทั้งในด้านเนื้อความและการใช้สำนวนโวหารควบคู่กันไป ซึ่งสามารถแบ่งตามเนื้อหา ดังต่อไปนี้

๑) **สำนวนโวหารที่มีเนื้อหามุ่งเกี่ยวกับการชมหรือ** วรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์หลายเรื่องนำสำนวนโวหารที่มีเนื้อหามุ่งเกี่ยวกับการชมกระบวนเรือ ในภาพสะท้อนของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรมาเป็นต้นแบบในการประพันธ์ โดยนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงภาพความงดงาม และตำแหน่งของเรือต่าง ๆ ในกระบวนเรือแล้ว ยังมีเนื้อความแสดงให้เห็นถึงความสนุกสนาน รื่นเริง คึกคัก จากลีลาการพายของฝีพายอีกด้วย ดังตัวอย่าง

วรรณคดีนิราศพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

วรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์

ปางเสด็จประเวศดำ

ชญาโล

ปางเสด็จประเวศห่าง

ชลธิ์

ทรงรัตนพิฆานไช

กิ่งบัว

ทรงมหาจักรี

เกษรดิโก่ง

ทรงพร้อมพวงพลไกร

แทนแทน

ทรงพร้อมสุทรนาวิ

แทนแทน

เรือกระบวนวสันต์แพ้ว

เพริศพร้อมพวงทอง

เสียงอริกทั่วท้อง

ถิ่นด้าวอ่าวสยาม

พระเสด็จโดยเคนชล

ทรงเรือคันทรงมณีฉาย

พระเสด็จโดยเคนชล

ทรงเรือคันทรงมณีฉาย

กิ่งแก้วแพ้วพรรณมฤ

พวยอ่อนหยับจับงามมอน

มหาจักรีมิ

เกษรดิโก่งห้องสาคร

(ภาพสะท้อนเรือ, ๒๕)

(ภาพสะท้อนเรือพระมงกุฎเกล้าฯ ,๓๕)

**พระเสด็จ โดยแคนชล
กิ่งแก้วเพชรพรณราย**

ทรงเรือดั้นงามนิคณษ
พยอ่อนหับคั้นงมจน
(ภาพเห็นเรือ, ๒๕)

**พระเสด็จ อูรยาตรขึ้น
พร้อม พั้งทลนาวา
อวษวันทิชหรรยา
เรือ กระบวนคั้นซ้อม**

พลับพลา
นวดล้อม
ต้นแต่ง
แห่งซ้อมททยถวษ
(ภาพเห็นเรือเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, ๓๓)

**เรือ คุรทญคนาคหัว
พลพชกรษพชทอง**

ลิ่วลอมพาพันผอง
ร้องไห้เห็นไ้หม่า
(ภาพเห็นเรือ, ๒๕)

เรือประตุคู่ซัดทั้งขวเข้า
ที่นั่ง คุรทญ คุพญาวาศกริ

พวคี พชแลวิไลใส่เสื้อสี
ประทับที่เทียบท่าพิมานลอย
(นิราศกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท, ๒๓)

**สุวรรณหงส์ ทรงภูห้อย
เพียง หงส์ทรงพรหมินทร์**

งอน ทรช้อยลอยหลังสินธุ์
ลินลาคเลื่อนเดือนคาคม
(ภาพเห็นเรือ, ๒๖)

**สุวรรณหงส์ ทรงภูห้อย
เพียง หงส์ทรงพรหมินทร์**

งอน ทรช้อยลอยหลังสินธุ์
บินแต่ฟ้ามาตุ้บุญ
(ภาพเห็นเรือเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์, ๓๓)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คนตรีเมืองอุด
โหมอีกกรีกกรีน โครม
กรีกาพม่วนวศ
เหิมทันขึ้นกรมด

กองกาหอทอเทใหม่
โสมนัสนันวันริงทอ
จากนครเศโดยสาชด
ยอม่จดาฮารทันมี
(ภาพย์เห่เรือ,๒๖)

คนตรีเมืองอุด
โหมอีกกีกกอง โทยม
กรีกาพม่วนวศ
เหิมทันขึ้นกรมด

กองกาหอทอเทใหม่
โสมนัสนันวันริงทอ
ฉลองพระเศชคุณเจ้าตน
ยอม่จดาฮารทันมี
(ภาพย์เห่เรือเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์,๑๔)

จากตัวอย่างข้างต้นสังเกตุว่า วรรณคดีนิราศรัตน โกสินทร์หลายเรื่องนิยมดำเนินแนวการแต่งในด้านสำนวน ไวยากรณ์ที่เนื้อหาเกี่ยวกับการชมกระบวนเรือจากภาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร โดยพบว่ากวีนิยมนำสำนวน ไวยากรณ์จากภาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ทั้งการยกสำนวน ไวยากรณ์มาใช้เป็นวรรค ๆ การนำกลุ่มคำมาใช้ในตำแหน่งเดียวกัน หรือนำมาใช้ในตำแหน่งใกล้เคียงกัน นอกจากการดำเนินรอยตามด้านสำนวน ไวยากรณ์ในลักษณะดังกล่าวจะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เนื้อความมีลักษณะคล้ายคลึงกันแล้ว ยังมีเนื้อความที่แสดงให้เห็นถึงการดำเนินแนวการแต่งในด้านเนื้อความที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับภาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรด้วย แม้ว่าในบางแห่งกวีจะไม่ได้ใช้กลุ่มคำ กลุ่มเดียวกับในภาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร แต่ก็มักจะเลือกกลุ่มคำที่มีความหมายในลักษณะเดียวกันมาใช้แทน.....

๒) สำนวนไวยากรณ์ที่เนื้อหาเกี่ยวกับภาพพระอาทิตย์ตกดิน นิราศรัตนโกสินทร์หลายเรื่องนิยมเลียนแบบสำนวน ไวยากรณ์ในการพรรณนาภาพพระอาทิตย์ตกดินในลักษณะเดียวกันกับในวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร โดยนอกจากนำเสนอภาพบรรยากาศขมขื่นจวนจะพลบค่ำ เมื่อชมพระอาทิตย์ใกล้จะลับขอบฟ้า ซึ่งมักจะทำให้รู้สึกเศร้าสร้อยและเหงาหงอยแล้ว เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงยังเลือกใช้ถ้อยคำที่ทำให้เกิดเสียง ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าหัวเจ็บแสบมากยิ่งขึ้นด้วย ถ้อยคำในโคลงของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรจึงสร้างทั้งภาพที่ประทับใจ และก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจ เป็นเหตุให้กวีในสมัยรัตนโกสินทร์ดำเนินรอยตามการพรรณนาในลักษณะนี้ โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับภาพพระอาทิตย์ตกดินเป็นจำนวนมาก ดังตัวอย่าง

วรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

รอนรอนสุริยคณธอส	สาขัณฑ์
เรือเรือเรือแสงจันทร์	ส่องฟ้า
รอนรอนจิดกระสัน	เสียวสวาท เหม่อย
เรือเรือเรือริชมคอด้า	ที่นั่นห่อนเห็น
เรือเรือฆมารอนรอน	สุริจรเจ้าสาขัณฑ์
เรือรองส่งสีจันทร์	ส่งแสงกล้าฟ้าพิศวง
ถั่วถั่วจันทร์แจ่มฟ้า	เหมือนพักตรหน้านวลหง
สูงสวรวรรูปทรง	ส่งสีเจ้าท่าสีจันทร์
	(ภาพย์เห่เรือ-แห่งคราวญ, ๔๒)

รอนรอนสุริยไธ	อัสคังค์
เรือเรือลับเมรุอง	คำ <u>เข้ว</u>
รอนรอนจิดจ่าง	บุรที่ เพียงแม่
เรือเรือเรือมคอด <u>เข้ว</u>	คล้ายคล้ายเรือมหธิชว
	(ภาพย์เห่เรือ-แห่งชนบท, ๓๐)

วรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์

รอนรอนสุริยธิง	ขอแสง
เรือเรือรัศมิจันทร์	แจ่มฟ้า
รายรายพระพายผัน	หัดเมฆ หมดเอช
เรือเรือเรือคาวศคด้า	เคเดือนคณธอสลอย โทษม
	(โคลงนิราศท้าวสุภคตติการภักดี, ๑๘๘)
	ไธรอนรอนอ่อนแสงพระสุริยไธฉาย
ห้องฟ้าคณธน้ำค้ำลงพร่างพราย	พระพายชายขึ้นเชยร่นพชพาน
	(นิราศเมืองเพชร, ๕๐๗)

รอนรอนอ่อนอกไธ	อัสคัง
สุรายพระมิดอง	หมคน <u>เข้ว</u>
ขามมิคชิดเข็นองค์	วาสุพัค
อังกริกนิกถึง <u>เข้ว</u>	ที่เสร์ทรวงคัลย์
	(ภาพย์เห่เรือพระมงกุฎเกล้าฯ, ๓๕)

ราชรีวิเดือนธันวาคม
มกราคม
เดือนเวียนส่องหา
อยู่แห่งใดน้องแก้ว

ธันวาคม
คำแล้ว
นางทั่ว
หอนได้เห็นเลข
(ภาพห่อ โคลงนิราศธาร ไศก, ๖๐)

ธันวาคม
มกราคม

ธันวาคม
เดือน
มีดกลุ่มพุ่มไม้พวง
เสียงหึ่งหึ่งหน้า

สายลมวิเศษเอื้อง
นาชมหาดขนเครื่องธง
พลพวยพุ่งเรือตรง
หวลหว่างสุดสวาคิมธันวาคม

"เห็นธันวาคมแสงพระสุริย์

ตะวันธันวาคมเปลี่ยนหา
พามีคิ้วทั่วดวงใจ
(ภาพเห็นเรือพระมงกุฎเกล้าฯ, ๑๕)

ธันวาคม
ธันวาคม
ที่เปลี่ยว เดียวขอ
นิกครันหวนมอวิล
(โคลงนิราศสุพรรณ, ๒๓๓)

ธันวาคม
ธันวาคม
ประทับท่า รับเส
เกษน่องนงเดชะ
(โคลงนิราศพระประธม, ๓)

ก็เป็นทีริบร้อน ไม่นอนใจ"
(นิราศชมพระราชวังสวนดุสิต, ๑๕๖)

สุริยมนรนาห้องฟ้าแดง
ไฉ่แลดูสุริยงจะลงดับ

ยิ่งโรยแรงรอนรอนอ่อนกำลัง
มิใคร่จะดับควมได้อาลัยหลัง
(นิราศวัดเจ้าฟ้า,๑๘๕)

"กรันรอนรอนอ่อนแสงตะแวงว

อันอุกคัคเคดอ๊กะงับั้ง
(นิราศมะเหลเถไถ,๒๒)

"พอรอนรอนอ่อนแสงพระสุริย
ฝูงปีกษาพาที่อนเทียวเกลื่อนกลุ่ม

เห็นหมอกมณเวหาดูน่ากลัว
นกตะกรุมหัวล้านประจานหัว"
(นิราศทวารวดี,๑๐๕)

จากตัวอย่างพบว่าวรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์จะนิยมนำกลุ่มคำสำคัญ เช่น คำว่า "รอนรอน" "สุริย" "อัสดงค์" "เมรุ" "สำนแล้ว" ฯลฯ จากวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าพรรณทิเบศรมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน อันเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้เนื้อความมีลักษณะคล้ายคลึงกันอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนี้ยังพบว่าการพรรณนาภาพดังกล่าวในบางแห่งแม้ว่าจะไม่ได้ใช้กลุ่มคำกลุ่มเดียวกับในวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าพรรณทิเบศร แต่ก็มักจะใช้คำหรือกลุ่มคำที่มีความหมายเดียวกันกับที่ปรากฏในวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าพรรณทิเบศร ดังตัวอย่าง

ศูนย์วิจัยและบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รอนรอนสุวิทย์ไฮ้
 เรือเรืออับมรุลง
 รอนรอนจิตจ้านง
 เรือเรือเรืชมคอกอแก้ว
 เรือเรือชมรอนรอน
 ธาราจะไกลค้ำ
 เรือเรือสมาเรียงเรียง
 ตัวเคียวมาพัดคู่

รอนรอนสุวิทย์น้อย
 เรือเรือเรือแสงจันทร์
 รอนรอนจิตกระสัน
 เรือเรือเรืชมคอกอแก้ว

อัสตงค์
 ค้านแล้ว
 นุชที่ เพียงแม่
 คลับคล้ายเรืชมคอกอแก้ว
 ทิทากรจะคคค้ำ
 คำนึงหน้าเจ้าคราครุ
 นกบินเฉียงไปทิ้งหมู่
 เหมือนพ็อยผู้เคียวคช
 (ภาพห่เรือ,๓๐)

สายซันห์
 ส่องฟ้า
 เสียวสวาท เฒ่อช
 ที่นั่นห่อนเห็น

พอรอนรอนอ่อนแสงอัสตงค์
 หุคพักแรมบางควายคล้ายอุทัย

รอนรอนจวนลับไม้
 เลื่อนลิ้นหลิ้นมไศล
สุริยจากไกลไป
เวียมนิราศนุชหน้า
 กำฟูวิหคเข้า
 นิตรร่วมภริศห้วง
 เรืชมปราศนุชขัง
อุหน้อจกไต้รู้

สุริยาคณเฑียรอับเหล็สมไศล
 เขากองไฟล้อมรอนเป็นขอบวง
 (นิราศเกาะงาน,๒๕๗)

รำไร
อับฟ้า
 ปาดกลับ คินแสบ
 หิ้งน้องนันทนหมื่น
 คินรัง
 วาษฐ
 นานกลับ คินแม่
 ร่มน้องวันไหน
 (โคลงนิราศวัดรวก,๑๗)

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เรื่องเรือขมารอนรอน
เรือรองต่องลิจันทร์
ลิ้วลิ้วจันทร์แจ่มฟ้า
สูงสวยระหวรูปทรง

ราตรีวิเลื่อนดีย์ว
มีวิคมนสนธยา
ถือเทียนเวียนส่องหา
อยู่แห่งใดน้องแก้ว

สุริยากรเข้าสาขันธ์
ส่งแสงกล้านำพิศวง
เหมือนพักตราหน้านวลผจง
ส่งสีเจ้าท่าลิจันทร์
(ภาพแห่งเรือ-เห่คราวญ,๔๒)

ฉับตา
คำสัว
นางทั่ว
ห่อนได้ห็นเลข
(ภาพห่อโคลงนิราศธาร โศภ,๖๐)

ขอแสงสุริยคเณียง
ยามพระลบสนธยา
เห็นจันทร์แจ่มนภา
คิดว่านวลน้อยน้อย

พระลบสุริยดีย์ว
ทุกทิศระวัฏภา
เนตรหนึ่งว่าสนภา
เนตรหนึ่งตรวจใครแผ้ว

แลเืองดงคณดีย์ว
สอดซึ่งคาเรียมแสง
จวบจันทร์แจ่มโลกแปลง
หวนว่านขแมร์ห็น

เวหา
คิ้วคิ้ว
พันณม มาฤ
นาฏเจ้าคณเวียม
(โคลงนิราศท้าวสุภักดีการภักดี,๑๕๑)

ไศลธา โลกเอษ
มีคเณว
เพียงเมฆ
แผ่นห้าหาสมร
(นิราศนรินทร์,๑๕๐)

อันแสง
ทั่วห็น
มาเปลี่ยน
เย็บฟ้าหาเรียม
(นิราศนรินทร์,๑๑๘)

รอนรอนอุวิยศเอื้อง
เพ็ชงพีสิ้นศุดแรง
เดือนดาวเด่นดวงแสง
คู่คั่งควหน้าน้อง

ขอแสง
ร่ำร้อง
คาชณพ
แนบหน้าสน่าหา
(โคลงนิราศตลาดเกรียบ, ๑๗๕)

โอจวนอุวิยศเอื้อง
แสงอ่อนวังยี่สถ
ทรวงเรียนชิงวันท
ฉวยทัตราบิดหน้า

ชาทรบค บ่ายเส
เลื่อนฟ้า
ทุกข์ทอด ใจฮือ
จับน้ำนครทลาง
(โคลงนิราศวัดรวก, ๗)

วรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์หลายเรื่องนิยมดำเนินแนวการแต่งในด้านสำนวน ไวยากรณ์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับภาพพระอาทิตย์ตกดิน ในลักษณะ
เดียวกันกับที่ปรากฏในวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร โดยนอกจากการเลือกใช้กลุ่มคำในลักษณะเดียวกันกับในวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรจะเป็น
ส่วนสำคัญที่ทำให้มีเนื้อความในลักษณะเดียวกันแล้ว ยังพบว่ากวีหลายท่านยังดำเนินแนวการแต่งในด้านเนื้อความจากนิราศของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร โดยมักจะคัดแปลง
ใช้ด้อยคำและสำนวน ไวยากรณ์ให้เป็นไปในลักษณะเฉพาะตัวของกวีแต่ละบุคคลด้วย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑) **ตำนานโวหารที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการชมปลา ชมนก ชมไม้** วรรณคดีนิราศสมัยรัตนโกสินทร์หลายเรื่องเขียนแบบตำนาน
 โวหารที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการชมปลา ชมนก ชมไม้ จากวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร โดยมักจะกล่าวถึงชื่อ ลักษณะเฉพาะ พฤติกรรม และธรรมชาติ
 ของสิ่งที่กล่าวถึงแต่ละชนิด กวีจะนำสิ่งที่กล่าวถึงนั้นมาเปรียบเทียบกับความงามของนางอันเป็นที่รัก รวมทั้งคร่ำครวญความรู้สึกถึงนางอันเป็นที่รักด้วย ดัง
 ตัวอย่าง

วรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

<u>พิศพรอปลาว่าชเคล้ำ</u>	<u>กลิ้งกัน</u>
<u>อวิตุตาควงจันทร์</u>	<u>แจ่มหน้า</u>
<u>มัตสยาอ้อมทั่วพัน</u>	<u>พิศवास</u>
<u>กวรจทรวกน่องช้า</u>	<u>ชวคเคล้ำกลิ้งชม</u>
<u>พิศพรอปลาว่าชเคล้ำ</u>	<u>คิดถึงเจ้าศรีอารมย์</u>
<u>มัตสยาอ้อมทั่วพัน</u>	<u>สมสาใจไม่พามา</u>
<u>นวลจันทร์ปิ่นนวลจริง</u>	<u>เจ้างามพริ้งอิ่งนวลปลา</u>
<u>กวางมือนเบือนหน้ามา</u>	<u>ไม่งามเท่าเจ้าเบือนราช</u>

วรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์

<u>พิศพรอปลาว่าชเคล้ำ</u>	<u>กลิ้งกัน</u>
<u>อวิตุตาควงจันทร์</u>	<u>แจ่มหน้า</u>
<u>มัตสยาอ้อมทั่วพัน</u>	<u>พิศवास</u>
<u>กวรจทรวกน่องช้า</u>	<u>ชวคเคล้ำกลิ้งชม</u>
<u>เขียนทองแลเดือนแพรว</u>	<u>ทองทราย</u>
<u>ใจพิศพิศชวนมาช</u>	<u>มุ้งน่อง</u>
<u>ฉินโฉมแจกฉวีกาช</u>	<u>กลทาบ ทองนา</u>
<u>เห็นตะเพียนมุคพ้อง</u>	<u>ที่เพ็ชงชาใจ</u>

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เขียนทองงามคั่งทอง
กระพนกหน้าขาง
แก้มขำรำไครต้อง
ป้อาทกทุกข้อกกรม
น้ำเงินคือเงินชวง
ไม้ที่ขมปริขบโจนนาง
ป้อากววยว่ายเคียงคู่
แต่คางห่างเหิรที่
หงไม้ว่ชแหวกว่ช
คิดอนงค่องค้อเอวอร
ป้อาสว้อยลอยล่องชล
เหมือนสร้อยทรงทรมไวย
เนื้ออ่อนอ่อนแต่ชื่อ
ใครต้องข้องจิตชวย
ป้อาสือเหลือที่ตา
เหมือนคาสุคาคว
แมองกู่เคียงว่ช
คิดความสนเมื่อสน

ไม้เหมือนน้องห่มตาดพราย
คั่งสาชสวาทคลาจากสม
อันแก้มน้องรำชพระระชม
เหมือนทุกขีที่จากน้อง
ชวพรายช่วงตีสาอวง
งานเรื่อเรื่อเนื้อสองตี
เดลำกันอยู่คองมตี
เห็นป้อนเคอัวครำใจร
หงไก่กล้ายไม้มีหงอน
คณประบ่าอำเอี่ยมไร
ว่ชเวียนวนปนกันไป
ไม้หันเจ้าศร่ำบวช
เนื้อน้องหรืออ่อนทั้งกาช
ไม่วาชนึกตริกตริงทรวง
เลื่องนแหลมกว่าปลาทั้งปวง
คูแหลมสำชชพราคม
เห็นคลำชคลำชนำชชชม
สนิทเคลำเข้าอวบาง

เทพาหาคะภาพผ้าย
เพ็ชงภาคย์พิมลสมร
นวลจันทร์หวันอาวรรณ
ไอ้ที่แปลกปลาคล้าย
เทพาพทพทห้วย
สบสลาคลลลิจิ้ว
กุดโหลงกระโสงชีวิ
แควว่าห้วงขุ้จำ
ตระทากผันเข้าฝั่ง
อุระโธโคตเกบ
แก้มขำมัจจาเชช
ดาที่เชชจีนเพิน
ป้อนคำคิเคค้ำมุง
ป้อนกุดวิลคองเบื่อน
นวลจันทร์แจ่มเจียนเดือน
กวายว่ากรายกริดก้อย

ผันจร
แม่ผ้าย
แสงเหือ
หุบหน้านวลจันทร์
เป็นทิว มาแม่
เจือนหน้า
ต้นโคช เดียวเชช
ข่อนรำชมเทียน
แม่เงย
ทาดเหลัน
ชมชอก ข้ำฤา
ก้ำมก้มกลกัน
หมายเหมือน
บุดว้อย
ควงทักคร แม่ฤา
แม่เงนวันนภกราย
(นิราศสรวมกรวณ, ๒๕)

ทวีภคเทศชื่อปลา
ทวีภคเจ้าสระตาง
ชะมวงแฝงฝั่งแนบ
เหมือนที่แอนเนบณนอม

น้ำธารตีเขียวเขียว
รายเรียงเคียงคู่กัน
ชลรินนิลเนื้อเนก
ปลาว่าชพรุดพัน
ฝูงปลาซ่อนนมกัน
แต่ที่อยู่อ้างว้าง
หวดจันทรนีกน วลสมร
สมรช่างปลาย่างกาย

คิดศุคาอ่าองค์นาง
เส้นเกศสลวยรวกกลิ่นหอม
ชะมวดแอนเปบปนปลอม
จอมสวาทนาฏบังอร
(กาพย์เห่เรือ-แห่มปลา, ๒๑-๒๔)

ปลาปนเกลียวว่าชพรุดพัน
แต่ที่อยู่ผู้เดียวดาย
นิลวรรณ
แอบข้าง
เคียงกรุ่น
บันบ้านคนเดียว
ปลาเนื้ออ่อนอ่อนเอวสาช
นีก โขชชายกรายกรงาม

หม่อมสขานลิ้วโล่
แหวกว่ายตามสายชล
อิงพิศขึงเวือนชล
หลายหลากพรรณใหญ่น้อย
ค้างววยเคียงคู่คัว
แสนสุขสมคู่สม
สัจจิตคู่คู่ได้

ปลาคนพินทวิธรวาณคัว
เกล็ดเกลื่อนเหมือนเหลืองเหลือ
ปลาเนื้อนุ่มเหมือนเสื่อ
หางไก่ใช้หางร้อย

เวียนวน
แห่มร้อย
ชาลเนตร
กว่าร้อยเรียงราย
คิ่งชม
สวาทไชร้
รับน้องนมาเคียง
(ลิลิตทศพิท, ๑๒๓)
กลอเรือ
เดือนพร้อย
สายโบก กโธกเส
ทแล่มหัวชร้อยเรียง
(โคลงนิราศสุพรรณ, ๒๔๖)

ธาร ไหลใสสะอาด
หวั่นหว้าชกิน ไคลคลา
ธาร ไหลใสสะอาดน้ำ
มัจฉาชาตินานา
จอกสร้าชกิน ไคลคลา
คตมกุ่มากคล้ายคล้าย
นั่งเล่นเห็นหมู่ปลา
กินเข้าเอาไปรชปราย
นั่งชมปลาหมัวหมู่
พรุพรั้งมาเหลือหลาย
กินเข้าเอาไปรชปราย
ปลาว่าชใกล้ได้หึ่ง

มัจฉาชาตินานานา
คตมกุ่มากให้เห็นตัว
รินมา
หวั่นหว้าช
เชชหมู่
มุคให้เห็นตัว
พรั้งพรั้มมาเหลือหลาย
ปลาใกล้ได้เห็นตัว
เรียงราย
ว่าชหวิ้ง
ลงบ่อ
ห่อเข้าดูปลา

ปลาก้นขาวหัวโคนคู่ค้อย
ปลากรมเอินเหมือนแม่บือนท่าเงื่อนงอน
ตะเทียนทองคั้งที่ป่องไปเพียรพาก
ปลานวลจันทร์แลล้วน นวลทั้งกษ
ปลาททเหมือนที่พจเข้ามาไว้
ปลาเนื้ออ่อนอ่อนแต่นามตามทำนอง

แต่ก้นน้องขาวเพราะนมภิรมย์สมร
ปลากรายว่ายคล้ายกรเจ้ากริดกราย
สุดแสนชากกว่าจะสมอารมณ์หมาย
ยังไม่คล้ายงามสงวนนวลละออง
กระเมณแก่หวังให้ดูไทยหมอง
อันเนื้อน้องอ่อนอันนบคังนวม
(นิราศลอนคอน, ๒๖)

เนื้ออ่อนอ่อนแต่ชื่อ
นวลจันทร์ชื่อนวลจันทร์

ฤชปรีชบนี้อนางสวรรค
ไม้นวลก้นจันนวลแข
(ภาพชี้เห่เรือพระมงกุฎเกล้าฯ , ๔๒)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปลาแปบแปปลาเป่า
ปลาแม่น้ำคนเหมือน
ปลาคุกปลาแปปลา
เข้ามาหล้าคนเหมือน
ปลาแม่น้ำคนเหมือน
ปลาคนกรายกวางสาวหัว
ตะครับคอยครับหู
สร้อยสี่ปลาหมอแของ
ปลาตะครับคอยกะ
ปลาหัวเวียงเวียง
สร้อยสี่ปลาหมอแของ
แมงกูดโลดล้า
ปลาอ้าวปลาเนื้ออ่อน
กระแหหางแดงหัว

ปลาเข้ามาปลาคนเหมือน
ปลาคนกรายสาวหางแดง
แลเลือน
มุ้งหม้าย
คนอยู่
โปกน้ำหางแดง
หมูก่ปลาหัวเวียงเวียง
ปลาแมงกูดหัวกะทง
หูแของ
ฝั่งน้ำ
สังกวด
พริ่งพร้อมกะทง
ว่าชมก่อนปลาหมอนหลัง
เข้าสู่ทุ่งมุ้งเลนโคล

กวางเหมือนเหมือนเจ้าเป้ง
ปางพี่ช้าวานชวน
นวลจันทร์จะเหมือนนวล
เนื้ออ่อนอ่อนเหมือนเนื้อ
หวิกสพทหรือนี้
เกศจะมีฤาไร
เข้าม้ำชื่อฉันใด
ร้างปลาแก้ว
เทียนทองพะมองพัน
คล้ายแม่พิวทองสี
ปลากรายว่าหาวี
กลแม่กรีนน้ำนม

คางขบวน เมืองฤา
ซิดเจือ
จันทร์แจ่ม ฤา
อ่อนไฮ้อรใจน
เข็ชใจน ปลาขอ
ใครรู้
คำนี้ นางนา
หอนเข้าไชฉิน
พรณฉวี เจ้าฤา
สุกเซ็น
กรายกรีน อู่ฤา
น้ำฟ้าสายเรียม
(โคลงนิราศกรุงเก่า, ๒๕)

ปลาอ้วนเนื้ออ่อนหล้า
มาก่อนปลาหนามหลัง
กระแหงแดงหวัง
เข้าสู่ทุ่งเลนหล้า

ปลากระโทงแทง
หน้าสั้นปลานวลจันทร์

ปลาชโศกให้ไม้
ซ่อนซาวคขวางสุบครัน
หน้าสั้นอีกนวลจันทร์

ปลาทุกห้องอ่องแอ้ง

กคคถึงปลากตั้งมี
พ่นน้ำกะจายกะจอย

กคคถึงปลากตั้งห้วย

ปลากระดีปลากอุย

พ่นน้ำกะจายกะจอย

ปลาชื่อหุร้างข้าง

ตัวบัง

อยู่หน้า

คลานเหล่ง

เหยื่ออ้ำกินโคล

ซ่อนซาวคขวางแฝงครัน

ปลาอ่องแอ้งปลาชื่อหมู

แฝงกัน

ว่าขเว้ง

หลายเหล่า

หมึกเหนียวเสือหมู

ปลากระดีปลากอุย

ปลาหูช้างข้างเหยียบชีว

ชายจอย

แอบข้าง

หลายเหล่า

เหยียบนี้ปลาหัว

เขียนทองแลเดือนแพรว

ดาที่พิศพิศรหมาย

ฉิมโฉมเนตรวิภาส

เห็นแต่เพียงมุคห้อง

ภพพาครระภาคฝ้าย

เพียงภาคย์ทิมลสมร

นวลจันทร์หน้าวันอาวรณ์

ไอ้ที่แปลกปลาค้าง

หลาดหล้ายกรซแซกซ้อน

มลึกว่ากรซกรถกล

เนื้ออ่อนแอนแอ้งชล

ฉนคคั่งอ่อนอ่อนเนื้อ

กวนเบือนเบือนหน้าสี

เขียนภักดรภาคย์เบือนบัง

กระสงระเสรีคตั้ง

เสียวคณพท์ทรงส้า

ทองทวาย

มุ้งน่อง

กลทาบ ทองนา

ที่เที่ยงซาดใจ

คันจร

แม่ฝ้าย

หวังเหยื่อ

หมุ่มหน้านวลจันทร์

เสียดสน

กอดเกื้อ

เซซหาด

แนบน่องเซซโถม

แฝงหลัง

ฉิมคหน้า

เสือกว่า

โสกรร่อนรนฉวิล

เทพธิดาเทพา
ไอ้บ้าปลาสมุทรพอน
เทพาเทพาพอง
ปลาตะเพียนปลาภา
สมุทรพอน ไอ้บ้าปลา
ปลาหมักพริกน้ำพริก

ตะเพียนพาทาพวงจร
หมักพริกน้ำพริก
เทพา
คู่เคี้ยว
หลายหมู
ว่ายโหล่นพวงจร

(กาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง, ๑๑๑๘)

แก้มจู้กว่าแก้ม
เกรียกกรมเชจร
สลิดสมุทร
แสนสลัดใจร่ำ

ปลานื้ออ่อนอ่อนนกายขึ้นว่ายเคลื่อน
ปลานวลจันทน์นั้งกั้งนเด่นนวล

เกสร
จู้ย้า
แมกเพื่อน คนนา
ชอกเศร้าคริสตลา
(โคลงนิราศตลาดเกษียบ, ๑๘๕)

นื้ออ่อนเหมือนนื้อน่องประกองสงวน
นื้องามชวนนั้งเช่นระคนดวง
(นิราศอิเหนา, ๒๐๒)

รัญจวนจิตจรจากแก้ว
เมิมหมูมัตถกคลา
หางแพนทีโยคปลา
แขงขยาดขอรสกล้า
เทพาทาพวงห้วย
สบสลาดสลัดจิว
กตโรลงกระใสงจิว
แหว่านงจู้ร่ำ

กานดา พี่แม่
คล้าน้ำ
จิดจาก
กลับร่ำเป็นดี
เป็นทิว มาแม่
เจื่อนหน้า
สันโคย เดียวขอ
ข่อนร่ำนมพียน

เรือขายขนมปังไม้
ริมท่าสาครคันธุ์
เพ็ญดอกออกแถมกัน
หอมหั้นร้อนรสเพียง
เรือขายขนมปังไม้
เพ็ญดอกออกแถมกัน

มีพรรณ
กลิ้งเกลี้ยง
ชูช่อ
กลิ้งเนียนวนาง
ริมท่าสาวหลากหลายพรรณ
ส่งกลิ้งเกลี้ยงเพียงกลิ่นสมร
(ภาพห่อเรือ-ห่อขนมไม้,๒๕)

ตระหากันเข้าฝั่ง
อุกโศ โคดเกย
แก้มขำ มัจฉาชย
เนื้ออ่อน ไอ้ใครเค้าน
ปอดแก้ว คัดเค้ามุง
ปลาทูก วิดคางเบือน
หวดจันทน์ จมเจียนเดือน
กรายว่า กรายกริดค้อย

มลักสองฟากฝั่งสร้อย
โครคอกควงระคะดา
ครการศร่าพา
กลกลิ่นสมร เรียมหม้อย
รวร รวศมมาศไม้
ธมระวงหอมหา
โถมภาณแต่มาพา
เสียวสมร แรบไต้

แม่เงย
หาดเหตั้น
ชมชอก ช้ำดา
คลาดเค้าศมสววย
หมายเหมือน
บุ๋มร้อย
ควงพัคตร์ แม่ฤ
แม่งนัวนางกรษ
(โคลงนิราศเวียงจันทน์,๒๐๕)

สนพกา
ช่อ ร้อย
ผายกลิ้ง
พีกฉั่วกลิ้งใจ
นาลา
กลิ่น ไก่
ธารเทียบ ไร่ฤ
ถันไต้อรรยว.....

นภเชษฐกษัตริย์
กระทาทักปึกกรอกัน

นภเชษฐกษัตริย์
ก่องกษัตริย์
กระทาทักปึกกรอกัน
ลามไลโซ่วขันจ้ำ

ก่องกษัตริย์
บ้างขัน ไขวไลถมชน

เคียงขัน
คิ่นหน้า
เสียงเฉื่อย
แปลกขุขันแหง
(ภาพหล่อ โคลงนิราศรทองแดง,๑๒๒)

เป็นป่ารอบขอบเงินเนินอรัญ
บ้างดาบดาพาล์งฟุ่ฟุ่

บ้างก่องกษัตริย์ไป

ข้อมะขามคามทางสร้างเรียง
ไอ้นกขุขันจะมาศุก

นภเชษฐกษัตริย์
คลอกษัตริย์
กุ่มกษัตริย์
ไอ้นกขุขันจะมาศุก

นภเชษฐกษัตริย์
เห็นคนผลุ่ม โผผินบินไกล
ฝูงเขาไฟเผ่งที่เผ่งฟาง
(นิราศเมืองแกลง,๘๒)

นภเชษฐกษัตริย์
ที่นี้ทุกข์เพราะจากเจ้ามขำ
(นิราศพระบาท,๑๓๐)

ปากผสม
เรียงร้อง
เคียง เรียงมอ
จักป้อนคำตลา
(โคลงนิราศฉะเชิงเทรา,๒๓๘)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อุณหว่าเจ้าจับร้อง
ไพเราะพระกังวาน

สนั่นก้องห้องเสียงหวาน
ปานเสียงน้องร้องสังขย
(กาพย์เห่เรือ-บทชนนถ,๓๒)

วิเวกอุณหว่าก้อง
กระสำเสียงนกนิก
พลิกปลอนเปล่าใจทีก
ปลุกที่ฤาเริ่มร้อง

ดงคึก แลแล้ว
บุรพร้อง
ฉวมแผ่ โหนแผ่
เรียกเจ้าไปขาน
(นิราศนรินทร์,๑๔๐)

อุณหว่ากิดเสียงนาง

นพนวลพลาณนิกนวลสนร
(กาพย์ห่อโคลงนิราศธาร โศก,๘๖)

อุณหว่าหวนขานเสียงสำเนียงดัง

เหมือนชาววังหวัดเสียงสำเนียงนวล
(นิราศพระประธม,๔๔๕)

การศัทพทไก่อแก้วแข่ง
โศคเสนาะสนั่นปาน
ศัพท์เสียงอุณหว่าหวน
หวาดคว่ำเสียงสนรจั่ว

จับขาน
ปี่แก้ว
วังเวงใจนา
แฉ่งแจ้วจับใจ
(โคลงนิราศนขิงเทรา,๒๔๑)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เห็นฝูงขู่งรำฟ้อน
สร้อยทองข่องเอื้องชาย

ยุงทองข่องอย่างเอื้อง
ราชรำชฟ้ายเฟื่องหาง
ปากหงอนอ่อนตำอม
ร่าส่นเด่นงามหง้า

คิดบังอรร้อนรำกราช
เหมือนสขสวาทนาคนขจร
(กาพย์เห่เรือ-บทเห่ชนกก,๓๑)

รำดวง
เจ็ดหน้า
ฉวยเลิศ
ปีกป้องแปนเพลง
(กาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง,๓๑)

วิเวกคูหว่าร้อง
เสียงคูหว่านิกะไร
ฟังนกกิดศสใจ
แสนเสนาะนงจับร้อง

สุริยาลาโลกย์เร้า
ฉนิทพื้บานเลอลง
อกเรียมตระถึงหลง
คูหว่าจันฉียงแก้ว

ยลฝูงนุญอย่างเอื้อง
ชมคะฉานิกรนาง
ไฉ่ศรีศนุบบาง
เคยที่ชมบุรช้อน

เสียงใส
เพรวะพร้อง
เสียงจับ จิตเออ
ชอดไม้หวู
(โคลงนิราศพระเนียด,๓๑๔)

รถทรง
ถ่วงแล้ว
หาสวาคี แม่ณา
ว่านจ้ำฉังฉา
(โคลงนิราศพระชาตรีง,๒๘)

เจวีชรดวง
ฝ่ายฟ้อน
แบบนาศ กุเออ
แม่แม่้นหมูยง
(โคลงนิราศพระพิพิธศาลี,๑๕๒)

นกขมิ้นเหลืองขมิ้นเข้า
กวักกว่ากว่าจะมา

นกนอนเคล้านคล้านงหงา
เห็นยางเจ้าที่เจ้าคอย
(ภาพหล่อโคลงนिरาศราร โศก, ๕๖)

คอกบัวบินร่อนร้อง
เพื่องที่ร้างทรมชม
ยางเจ้าจับเจ้ากรม
เหมือนที่เจ้าใจจ้อง

รังรมย์
ฉากห้อง
เกรียมอก นกนา
จนเจ้าจำตรอม
(โคลงนिरาศรารวิงจันท์, ๒๑๕)

กาน้ำค้ำน้ำเพื่อ
เซงกระสาพสานสาร
กะทุงเลียบลอยขนาน
ยางเจ้าจับเจ้าจ้อง

อาหาร
แสรกร้อง
แนวฝั่ง
ที่จ้องใจอวิธ
(โคลงนिरาศรารคลาดเกรียบ, ๑๘๑)

โนวีธำบท
ไม่ทันเจ้าโฉมฉาย

เหมือนช่างฉลาดวาดแต้มลาย
ห่มศาดพรายกายกรมา
(ภาพหล่อเรือ-ห่มมนก, ๓๒)

โนวีธำบท
เหมือนบุชนคุณ

งามประหลาดน่าหึงขล
ห่มเสีศวาดบาดดาช
(ภาพหล่อเรือพระจุลจอมเกล้าฯ, ๒๘)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จากตัวอย่างพบว่าวรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์จะเลียนแบบเนื้อหาการชมปลาเป็นกลุ่ม โดยใช้ชนิดปลา เช่น ปลานวลจันทร์ ปลาหางเบือ ปลาตะเพียนทอง ปลากระแห ปลานกักร้า ปลาทุก ปลาน้ำเงิน ปลาทราย ปลาเคล่า ปลาหางไก่ ปลาสร้อย ปลานี้อ่อน ฯลฯ ในลักษณะเดียวกันกับพันธุ์ปลาที่พบในวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร แม้ว่าลำดับการเอ่ยถึงพันธุ์ปลาดัง ๆ จะแตกต่างกันไปบ้าง หากแต่พบว่าวรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์หลายเรื่องยังคงดำเนินแนวการแต่ง โดยใช้สำนวนโวหารที่มีเนื้อหาการพรรณนาก็เกี่ยวกับการชมปลา ชมนก ชมไม้ โดยนำชื่อสิ่งที่กล่าวถึงนั้นมาเปรียบเทียบเชื่อมโยงกล่าวถึงนางอันเป็นที่รัก ในลักษณะเดียวกันกับที่ปรากฏในวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

๔.๓.๒ การดำเนินแนวการแต่งในด้านเนื้อหา

วรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์หลายเรื่องแม้จะมีได้ใช้ลักษณะสำนวนโวหารในลักษณะเดียวกันกับสำนวนโวหารในวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร หากแต่พบว่านิราศรัตนโกสินทร์อีกหลายเรื่องที่ดำเนินแนวการแต่งในด้านเนื้อหาความคมแนวของวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ดังต่อไปนี้

๑) การพรรณนาโดยเชื่อมโยงกับทิวสไบ ในวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรเมื่อพระองค์เดินทางไปพบเห็นสิ่งใดก็นิยมที่จะกล่าวเชื่อมโยงชมความงามสไบของนางอันเป็นที่รักเป็นจำนวนมาก ซึ่งสำนวนโวหารในลักษณะดังกล่าวนี้พบว่ามีวรรณคดีนิราศรัตนโกสินทร์หลายเรื่องที่สนใจ และได้ดำเนินรอยตาม ดังตัวอย่าง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

ชมทุ่งชมพูนาง ช่างฮ้อมร่ำกำสไล
 แลอบปลาบทราบอกใจ ดิถีลิลิตาดประหลาดดี
 ชมทุ่งกลิ่นพ่าเจ้า คาตร
 สดชื่นชมพุดู ยอดฮ้อม
 แลอบปลาบทราบในอุ ระวีธม ใธน้ำ
 ดิถีลิลิตาดงามพร้อม เทรศหน้าสนสวย
 หงอนไก่อคึดเหนื่อเศษ ชมพูเทศมิขลิบรอย
 หน้าทองก่องสายส้อม ห่มข่างเยื้องธำลึงแล
 หงอนไก่อคิ่งฝ้ากำ สาวสร้อย
 ชมพูเทศมิขลิบร้อย กลิ่นเคื่อง
 หน้าทองน่องห่มลอย รพรั่ง
 เติร์ตำอ่างข่างเยื้อง แซ่มหั้นหืออนเล ...

วรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์

โนรีโนรีศรีรอง บันเสียน เสียงนา
 ชวนสุโบรีเลียน ชั่วข้า
 งานศอกขึงสลับเขียน ขนชาด ปันดา
 ศรีสไบบ่าเจ้า ทีโพ้นปองเสมอ
 (โคลงนิราศพระชาตรี, ๒๕)

ช่อม่วงเหมาะเมียรศ หอมปรากฏกลโกศม
 คิณีสไบคณ หุ่มห่มม่วงดวงพุดตาล
 (กาพย์เห่เรือพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, ๒๒)

โนรีอิษาดฮ้อม ระชันแดง
 นกขมิ้นชมพุดแสง แสดฝ้า
 ปนแปลกนิกนางแปลง สไบเปลี่ยน
 เย็นห่มเสดสีฟ้า ฝ่ายเจ้าเคยชม
 (นิราศนรินทร์, ๑๔๘)

สถาบันวิทยาลัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ไฉนจะต้องต้องคาที่ ดริผ้าสีหมากสุกนาง
 ดิฉลิตหีบห่มบาง เห็นรางวัลพอยีชวล
 หมากต้องต้องเนตรเฉียว พลาจพลาจ นึกนา
 ผ้าสีหมากสุกนาง หยุดขี้
 ปลิวปลิวไสบบางบาง ของข่อง
 รวงรวงคู่คู่ตั้ง โครเห็นยอนซอน
 กรรมิกาก้านสีเสด คิคผ้าเสดดิฉลิตนาง
 เห็นเนื้อเรือโรงรพ ห่มสองบ่าอำโนเน
 ผ้าสีวิขลิตนื้อ บางคิ
 ก้านกรรมิกาสี เสดเด้า
 โบนเนคน้องลิ ฉาลิศ
 ฉิมมิ่งเรียมคูเจ้า ห่อนได้วางตา
 ฟ้ายแดงพอสบตา ที่นึ๊กผ้าสีแดงเอง
 หอมกลิ้งหุ้งวังเวง ดิฉลิตใหญ่ใหม่แกมทอง
 เห็นฟ้ายแดงคอกคั้น โกงแกง
 คนึ่งผ้าสีแดงเอง อิกเหล้า
 น้องห่มอำโดงแดง นวนนาค
 ดิฉลิตใหญ่ใหม่เจ้า คั้นหุ้งแกมทอง

หน้าวัดคัน ไสกขึ้น
 เห็น ไสกพฤษยั้งภา
 พิศใบอ่อนไสกปรา
 ผ่างเมื่อวันเรียมเต้า

วัดบางแก้วแก้วที่
 เห็นแต่คงเทหิ
 ศรีดอกคุดเพชรศรี
 ถวิลภิมขัรศกือ

บ้านชมพูประหับร้อน
 ยินชื่อตำบลมี
 หวานนิกครีถถึงสี
 นุขห่มสมสีเข้า

สาขา
 ไสกเศร้า
 กฏเช่น สไบแม่
 บอกรบืองไสกสมร
 (โคลงนิราศพระประทม,๑๓)

ไหนมี
 รกเรือ
 อรห่ม หอนนา
 กอดแก้วกลัก
 (โคลงนิราศพระประทม,๒๕)

กลางวิถี
 จิตต์เศร้า
 สไบสด
 พักคร้ง้องงานเหลือ
 (ถิลิตพหัพ,๔๕)

เห็นห่านในชลธิ ฉวิลคำสีอุกห่านสาย
กมรพีติดขลิบพราย ทองช่องไหมในวันเรือง

เห็นห่านลงท้องห้อง ซลหลาย
สีอุกห่านผ้าสาย- สวาทเข้า
นีกนางห่มกรวยกรวย โนนาค
ขลิบทองช่องไหมหน้า อร่นส่วนทองทราย

บัวบานในคงคา นีกผ้าสีบัวโรยบาง
นวลทองอ่องขลิบนาง นื่องเร่าห่มลอยชายงาม

บัวบานงามพืดัน แด่โดย
นีกผ้าสีบัวโรย กลิ่นเฝื่อง
ทรงขลิบอ่องชาย โขย

เห็นห่มสมบนเบื่อง บ่าเจ้าลอมชาย...

ไม้มะพูดผ้าสาวสวัสดิ์ หน้าสีรัศคิครุขทอง
สดชื่นพื้นใบดอง ที่ชมสมเจ้าห่มรว

มะพูดฉวิลพ่านเข้า นวลทอง
หน้าสีรัศคิครุขทอง กำนี้

สดชื่นพื้นใบดอง ขลิบมาศ
เรียมช่อมเขษมหมื่อ ห่มหลังคณวัน

นางนวลนามเสนาะเนื้อ
นวลว่าศรีนวลสไบ
นวลพักตร์คู่แซ่ไข
ร้อขรุ้งร้อค้ำเกล้า

สีชมพูท่างผ้า
นกขมิ้นเหลืองดู
สร้อยร่าเรื่องสร้อยพรุ
นางแอ่นเอวอรเกล้า

ฝ่านางนางห้อยคบ
คือว่าตาทศตรา
ทองหลางผาดแลมา
คิดว่าขับในเจ้า

นกโค คุณนา
ห่มเจ้า
หมคเมฆ มุขแม่
ห่อนสิ้นแสนห่นวล
(นิราศธรรมนครวณ, ๒๒๗)

ชมพู เมื่อดา
คังเจ้า
ฉนิมมาศ มือแม่
แอ่นเกล้าเรียมกลึง
(นิราศธรรมนครวณ, ๒๓๐)

พดุกษา ไร่ฤา
ห่มหม่นหน้า
แดงคาน คานา
แสงคพื้นชมพู
(โคลงนิราศท้าวสุภักดีการภักดี, ๑๕๘)

มะม่วงไทรใบอ่อนมี คัดผ้าสีม่วงอ่อนแทน
 ขลิบอำคาหักแค้น หน้าทอทองกรองช่างทรง
 มะม่วงใบอ่อนเจ้า เรือนหงน คุนา
 คัดมะม่วงอ่อนอรแทน ผิดผ้า
 รังขลิบตาหักแค้น รินเรื่อง
 ถักทองกรองช่างหน้า ประหลาดเจ้าเคยทรง
 เรียมเห็นควมอัคคี อดวิฬ้าสีควันเพิงสมร
 ขาวเหลืองห่มอรชร เห็นรักร่อนอย่างไซชราช
 หุงโกษณ์ควันคีนกสู่ม อัคคี
 ผ้าห่มควันไฟสี สวาทเจ้า
 มีขลิบหอบทรงตี ลานเลื่อน
 เห็นรักร่อนอ่อนหน้า ช่างเยื้องไซชราช
 เห็นฉนเบื่องบนฟ้า เรือนคัดผ้าโกหร่านาง
 ขลิบทองช่องขงบาง เจ้าสับคชกริคกรายงาม
 เห็นฉนลิว่ล่องฟ้า รบพลาง
 นิกฟ้าโกหร่านาง ร่วงน้อย
 ขลิบทองช่องขงบาง ลนเลื่อน แวนนา
 เจ้าสับคชพ่าร้อย กริคนิ้วกรายโฉม

บางสีทองถิ่นนี้
 อดวิฬ้าสีทองสะไบ
 มิวท์กักร์แม่่นวลโย
 สมกับสีทองป้อม

ในริทศเจ้าที่
 สีคุดสะไบวันม
 ลายสถาปนกสิชม
 กลเกล็ดคพิณสนน่อง

โลกครนนามที่บ้าน
 เขียวหุ่มจุ่มงาม
 เหมือนศรีที่นุชทรม
 เหนแต่ครนภน ฃบ้าน

ทองไทน
 เพริศพรม
 ชามห่ม สะไบฤ
 แปกน้ำคำทอง
 (โคลงนิราศกรุงเก่า,๑๔)

ประไพสม ศรีนา
 นาฏปื่อง
 พุเลศ แลแม่
 นุ่งร้ำดูยฉาย
 (โคลงนิราศกรุงเก่า,๓๐)

หิว่านครวม
 กิ่งก้าน
 สวาคิฮุ่ม หุ่มนอย
 ไสนจั้นศร่าสุน
 (โคลงนิราศสุพรรณ,๒๕๒)

สถาบันวิทยาลัย
 วิทยาลัย
 วิทยาลัย

บัวขาวกิดผ้าขาว	งามเลิศล้ำสำน้ำดี	ทองกวาวบานกลีบดออง	แสงเดือน
เจ้าห่มการหิรี	หน้าเจ็ดชั้นคันทองรว	สีสดสอาดเหมือน	แสงผ้า
บัวขาวกิดพ้าน้อง	สาวศรี	สบจักขุเสกเดือน	ตึกพเนก นองแสบ
ขาน้ำนั้นน้อดี	เอกนั้น	ถนคณิ่งรฤกหน้า	บุษแล้วขวัญหาย
คราวสงฆ์พิธีมี	โดยขนาด		(โคลงนิราศวิศรอก,๓๐)
เจ้าห่มหน้าเจ็ดชั้น	เนื่องริ้วทองพราย		
สิ่งร้างที่นี้ปกป้อง	ผ้าขาวกรองถลลดอกงม	บางสีทองชื้อห้อง	แพรศรี ทองแม่
ช่อมห่มเข้าอาราม	หน้าเจียรบาดประหลาดคา	หนังไก่ทอดคานมี	แก่เียง
ผิงหลวงรวงเกำร้าง	เรียมปอง	ภอใจห่มตาปี	ไปปะ บ่อ बना
ผ้าห่มขาวผูกกรอง	ลูกไม้	เห็นดอกควงแต่งเต้ง	ติดต้องคชรีชม
สำหรับพันนึ่งทอง	ถลลดอก		(โคลงนิราศพระประชม,๑๕)
หน้าเจียรบาดประหลาดให้	แห่ห้องชมโถม		
	(ภาพย่อ โคลงนิราศธาร โศก,๘๕-๘๕)		

จากตัวอย่างพบว่าวรรณคดีนิราศรัตน โกสินทร์ส่วนใหญ่จะดำเนินแนวการแต่งในด้านเนื้อความจากวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้า
 ธรรมธิเบศรเป็นสำคัญ โดยพบว่าวรรณคดีนิราศรัตน โกสินทร์หลายเรื่องนิยมพรรณนาชื่อนิยมโยงสิ่งต่าง ๆ ที่พบเห็นระหว่างการเดินทางเชื่อมโยงกับผ้าสไบของนาง
 อันเป็นที่รักดังที่ปรากฏในวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

๒) การพรรณนาโดยเชื่อมโยงกับการร่ายรำของนางอันเป็นที่รัก พรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์บางเรื่องดำเนินแนวการแต่งในด้านเนื้อหาจากพรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร โดยเมื่อพบหุ่นนกยูงก็มักจะพรรณนาเชื่อมโยงกับการร่ายรำของนางอันเป็นที่รัก ดังตัวอย่าง

พรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร

เห็นฝูงงูรำพ็อน
สร้อยทองข่องเอื้องชาน

คิดนังอรร้อนรำกราย
เหมือนสายสวาทนาคนวยจร

พรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์

พอเวลาสายพันธ์ตะวันเขิน
บ้างเอ็งอกกกหางก้อกางปีก
บ้างข่างข่องข้องประจงที่วงเวียน
คิดอิงไปไ้ขบนไ้คัยลสมร
ไ้ฮ้อบัพลับนุขสุดเสียดาย

นกยูงเล่นลมพินบนเนินเคียน
แฉกฉีกเล็กเล็กวลัดควัดเจวียน
ออกกลางเคียนดินขวิดคูกริดกราย
เมื่อทอดครพ็อนรำระบำถวาย
สะอื้นอายมยุราให้อารณ
(นิราศอิเหนา, ๒๐๓)

ค้อนคูนุ่มนุขฮ้าย
เอียงข่างนางรบ้ำทำ
เกยคูกุ้เคียงรบ้ำ
เหนแต่ฝูงงูกด้าย

รำชรำ
ท่าจฉมาย
รเบงกลับ ลับเอย
นุขพ็อนงอนงม
(โคลงนิราศสุพรรณ, ๓๐๘)

ทอเขียนจวนคว้นเคินขึ้นเนิน โชนค
เที่ยวเลียบบรมมัยเห็นนกงู
ทำกรีกปีกเหล็กเลี้ยงเข้าเคียงคู่
กระหวัควาชาครื่องธาเลื่องกราช

ถึงศาล โคคคินทูนเป็นมุดสูง
เป็นฝูงฝูงพื่อนหางที่กลางทราช
คอยแฝงคูด้งระบารำวราช
เหมือนละม้ายหม่อมละครเมื่อพื่อนรำ
(นิราศวัดเจ้าฟ้า, ๑๘๘๓)

จากตัวอย่างดังกล่าวแม้ว่าการพรรณนาเชื่อมโยงการรำรำของนางอันเป็นที่รักกับการพื่อนหางของนกยูงจะไม่ได้ได้รับความนิยมนัก หากแต่การพรรณนาในลักษณะดังกล่าวก็นับเป็นการแสดงความรู้สึกกระลึกถึงนางอันเป็นที่รัก โดยนำลักษณะเด่นของนกยูงมาเชื่อมโยงรำพันถึงนางอันเป็นที่รักได้อย่างสอดคล้องกัน

๓) การแต่งวรรณคดีนิราศตามขนบของกวีโบราณโดยนางอันเป็นที่รักไม่มีตัวตนจริง ๆ วรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์หลายเรื่องตั้งใจดำเนินแนวการแต่งตามวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าพระบรมมัย โดยเฉพาะในประเด็นนี้พบว่าเราจะกล่าวไว้ในส่วนลงท้ายของเรื่องว่าแต่งวรรณคดีนิราศขึ้นโดยดำเนินรอยตามขนบจากวรรณคดีนิราศในอดีต ซึ่งนิยมคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รัก แต่นางอันเป็นที่รักที่กล่าวถึงนั้นเป็นเพียงนางในจินตนาการเท่านั้น ไม่มีตัวตนจริง ดังตัวอย่าง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

**จนสร้อยคร่ำครวญกาพย์
แต่งตามประเพณี**

**บทพิลาปถึงสาวศรี
ไฉนมีขรัยรักจากจริง
(ภาพหอโคลงนิราศธาร โศก,๑๐๑)**

วรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์

**ไฉจะมีที่รักถนอมรัก
ซึ่งครวญคร่ำทำที่พิริยไริ**

**แรมนิราศร้างมิตรพิสมัย
คณิสัยภาพชกถอนแต่ก่อนมา
(นิราศภูเขาทอง,๑๑๖๑)**

**ซึ่งรำร่ำรำร้างมาอย่างใด
ไม่คิดสังวาสไว้ก็ไม่เหมาะ**

**คณวิสัยภาพชกถอนแต่ก่อนมา
เหมือนทองหีบที่ดองเหาะน้ำตาลหวาน
(นิราศพระปฐม,๑๑๑๑)**

**ซึ่งคร่ำครวญคร่ำทำที่อย่างนี้ไสร
ต้องคิดบ้างสังวาสชาติโอรา**

**เป็นนิสัยชกถอนแต่ก่อนมา
เหมือนสังขชาติดองไฟขัน้ำตาล
(นิราศทวารวดี,๑๓๒)**

**ซึ่งรำไรในนิราศสังวาสนี้
ก็ตามศักดิ์นกกถอนแต่ก่อนมา**

**เป็นคดีโลกคิดำณณา
ช่อมลิตาโลกโลกศ้ออช
(นิราศพระปถวี,๖๔)**

สถาบันวิทยปัญญา
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ซึ่งไพโรรำร้าง
เป็นนิสัยนักกลอน
มีบทกล่าวกลอน
ดุจกระษาหารแสง

รักสมร นั้นดา
กล่าวเกสรัง
เท็จโทษ เสียดา
กับกล้ากลืนใจน,๔๕)

จากตัวอย่างพบว่ากวีในสมัยรัตนโกสินทร์หลายท่านแต่งนิราศขึ้น โดยคำนึงรอยตามแบบอย่างนิราศสมมุติจากวรรณคดีนิราศของ
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร โดยมักจะกล่าวไว้ในส่วนท้ายเรื่องว่าได้พลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก หากแต่นางที่กล่าวถึงเป็นเพียงนางในจินตนาการที่สมมุติขึ้น โดย
แต่งขึ้นตามขนบในการประพันธ์นิราศ ซึ่งต้องมีการกล่าวคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รักเป็นสำคัญ

๔.๒.๑ การคำนึงแนวการแต่งในด้านจำนวนโวหาร

วรรณคดีนิราศรัตนโกสินทร์หลายเรื่องนิยมดำเนินแนวการแต่ง โดยเฉพาะในด้านจำนวนโวหารจากวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร
โดยกวีมักจะนำถ้อยคำที่เรียนเรียงไว้แล้วเป็นวรรค หรือเป็นกลุ่มคำจากวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรมาใช้แทรกอยู่ในการประพันธ์ผลงานของตน แม้ว่าเนื้อ
หาที่เปลี่ยนแปลงไป ไม่ตรงกันเมื่อความในวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรนัก หากแต่ถ้อยคำที่นำไปใช้นั้นยังคงมีใจความหลักในลักษณะเดิม ดังตัวอย่าง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

แต่เช้าท่าถึงเขน
พายุดในแผ่นดิน

ชมดวงพวงนางเข้ม
คิดความหมายนังอร

กล้ำกลืนเขญเปนอาฉิม
ไม่เหมือนพี่ที่ตรอมใจ
(ภาพย์เห่เรือ-เห่สังวาส, ๔๕)

บานแสงส้มข้มกตร
เข้มโอรุยีนทร์มหาขาม
(ภาพย์เห่เรือ-เห่ชมไม้, ๒๕)

วรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์

ซ่อนผู้รู้ซ่อนชัก
พายุดในแผ่นดิน

ไม้คอกออกค่างค่าง
คิดความหมายนังอร

ชงโคคิคคู่ขงษ์
นางเข้มดุเรียมชล

ซ้ำซ้ำถ่านือสค
คิดความหมายถนอม

ซ่อนซารักเรียมจากฉวิล
คิดเชษน้องต้องเคืองกัน
(ภาพย์เห่เรือพระจุลจอมเกล้าฯ, ๒๘)

หลากหลายอย่างดูอรชร
เจ้าผูกไม้ให้เสียบทรวง
(ภาพย์เห่เรือพระจุลจอมเกล้าฯ, ๒๘)

โจนองงค์นฤมล
น้องเข้มยีนทร์มหาขาม
(ภาพย์เห่เรือพระจุลจอมเกล้าฯ, ๓๐)

ฟุ้งปรากฏรศหินหอม
สนิทเนื้อเจือเสาวคนธ์
(ภาพย์เห่เรือพระพุทธรูปเสด็จเสวยภัตติก์, ๑๘)

สถาบันวิทยุ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศาลาเฉพาะเหมาะใจจริง
กิดความขมพิสมัย

รสเย็นยิ่งยิ่งเย็นใจ
หมายเหมือนจริงยิ่งอยากเห็น
(ภาพย์แห่งเรือพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, ๑๕)

หวนห้วงม่วงหมอนทอง
กิดความขมนิทรา

อีกอร่องรสโอชา
อุราแนบแอบอกอร
(ภาพย์แห่งเรือพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, ๑๕)

ฝอยทองเป็นของไซ
กิดความขมขาวมาลัย

เหมือนเส้นไหมใจของหวาน
เส้นขุ่นไร่ไหมทองจีน
(ภาพย์แห่งเรือพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, ๒๒)

กิดความขมจากเจ้า
เห็นสนุกจักเหี้ยว
หวั่นหวั่นจรูระเสี้ยว
แรมศรีศรศรีกร้าง

มาคิชา
แปล่าค้าง
สายสวาคี ทีเอช
โครกถันใจคช
(โคลงนิราศท้าวสุภักดีการภักดี, ๒๐๐)

หอมบุปผาสารพัดที่วัดซุง
กิดถึงความงามสุขสนุกแสน

จนก่อนรุ่งริ้นดูรานิจจานอัย
ที่เลขเคบคอบสนองไม่หมองมอม
(นิราศพระปลัดวี, ๔๕)

แขกเต้าเกี้ยวคู่เคียง
เรือหนึ่งถึงอ่าวบาง

เรืองจับไม้ไผ่ปีกหาง
เคยแนบข้างร่างเรณวนาน
(กาพย์เห่เรือ-ห่มนกก, ๓๑)

ผดเกศพิศมศค
กำหนึ่งถึงอ่าวบาง

โอชารศดำเลิศปาง
สาวเกศเส้นขนฉ่นสอย
(กาพย์เห่เรือพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, ๒๐)

ทูลจับกถิบเสลี่ยม
หอมชวชราชตามลม

พิกุลเกษมแฉมสุกรม
เหมือนกลิ่นห้องต้องคิดใจ
(กาพย์เห่เรือ-ห่มนงไม้, ๒๕)

ดอกแก้วสีขาวม่อง
ขาวเหลืองเรืองเรือไส

ไม่เหมือนห้องต้องคิดใจ
ในแห่งหว้าหว้าไทรพัน
(กาพย์เห่เรือพระจุลจอมเกล้าฯ, ๒๗)

ห่มทวงดวงดอกฟ้า
โถมงามทรนตเงี้ยว

ในใต้หว้าหว้าไทรพัน
เรือมรักเจ้าท่าดวงใจ
(กาพย์เห่เรือ-ห่มสังวาล, ๔๒)

เล็บนางอย่างเล็บน่อง
ปิดป้องห้องช้วนเรือม

เหลืองดูทองหว้าไทรพัน
เห็นรอยคิดคิดไม่หา
(กาพย์เห่เรือพระจุลจอมเกล้าฯ, ๒๖)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เอาอ่อนช้ออ่อนงค์
หาไหนไม่ที่ยมกัน

แปลทุ้มกตุ้มทุกซ์ชาย
เรียมคิ่นพีนกาษา

โอมอนงค์ทรงสาวสวรรค์
ขวัญเนครพีนี่น่ารัก
(ภาพย์เห่เรือ-ห่ครวญ, ๔๒)

ลเมอลมายคสัยเหมือนมา
เหี่ยวหาไหนไม่ทอดย
(ภาพย์ห่อ โคลงนิราศธาร ไศก, ๖๓)

"ด้วยบุญท้าวเจ้ากรินทร์ปิ่น โลกา

ค้นพล็กวางหล่อนคัม
โอรจะหาไหน

แล้วไม่ตีสองพิงแค่ชูปช่วยอุปถัมภ์
ช่วยชี้ทางกลางป่าให้คลาไคล

คอกไม้ร้องปึงบิบสนับป่า
แต่คนเดินพล้ว้นออกทันเดือน

น้อยหน้านำมาเมล็ดคอก
มือใครไหนจักกัน

ไม่ได้หัดหุเปรียบไม่เทียบทาน"
(นิราศทรวงวังสวนคูติด, ๑๘๕)

เจื่อน้ำส้มโรยพริกไทย
ไม่มีเทียบเปรียบเทียบนาง
(ภาพย์เห่เรือพระพุทธรเลิกศห้าฯ, ๑๗)

พระคุณเจ้าโอรจะหาไหน
หลวรัชควิวังลีลา
(รำพันพิลาป, ๓๕๗)

ในเกอ้งหัดวใครไม่มีเสมอเหมือน
จนจันทร์เคลื่อนรถค้อยอับเมษา
(นิราศพระบาท, ๑๓๒)

ป้อ่อนเปลือกปอกเป็นอักษรรัช
เทียบเทียบที่ผี มือนาง
(ภาพย์เห่เรือพระพุทธรเลิกศห้าฯ, ๑๕)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

งามทรงวงศักราว
งามพริ้มยิ้มแย้มพราย

งามมารยาทนาคกรกราย
งามคำหวานถนอมใจดวง
(ภาพเห็นเรือ-แห่งครวญ, ๔๔)

พุ่มพวงดวงดอกฟ้า
โฉมงามทราชมเสจ็ชม

ในได้หัดนำ หาไหนเทียม
เรียนรักจันทรวงใจ
(ภาพเห็นเรือ-แห่งสังวาล, ๔๒)

ทุกถ้ำถอบถึงถักถัก
ดูไหนไม่เทียมเทียม

ทิศชนวงศักราว
ทิศปรางปรางนำชม

ผ่านทางบางคอกแหลม
แหลมหลักจัก หาไหน

นาวีมี เค้ารวด
บัดนั้นวิไทย

ไม่พบพักตร์เจ้างามเสจ็ชม
ร่วมรักเรือกูปร่างรัก
(ภาพเห็นเรือพระพุทธรูปเสจ็ชม, ๒๓)

นาสิกผาดทองนงนุช
ปรางทอง เปรียบไหนเทียมกัน
(ภาพเห็นเรือพระจุลจอมเกล้าฯ, ๓๑)

ชื่อบางแนมเหน็บดวงใจ
หมื่นแหลมคำเจ้ารวอน
(ภาพเห็นเรือพระมงกุฎเกล้าฯ, ๔๐)

จึงจะกวาดไปทันได้
หาไหนไม่พอการ
(ภาพเห็นเรือพระมงกุฎเกล้าฯ, ๕๖)

รักนุชสุดสายใจ
ขอตั้งน้องชายเหนียม

เรือไซหว่องวี่ง
เตียงเส้าร่ำระคม

ปลาสร้อยลอยส่องชล
เหมือนสร้อยทรงทรมไวย

ต้องฤทัยไม่ห่างเทียม
เกรียมจืดเจ้าเฝ้าทุกซัณฑ์
(ภาพย์เห่เรือ-แห่คราวญ,๕๑)

รวดเรือวังยิ่งอย่างลม
ห่มก่ายเข็นเค็ดคู่กัน
(ภาพย์เห่เรือ-แห่ชมเรือกระบวร,๒๖)

ว่าขเวียนวนปนกันไป
ไม้หันเจ้าศร้าววาย
(ภาพย์เห่เรือ-แห่ชมปลา,๒๘)

พิศหัตถ์ครัดลอกบาท
ขอตั้งน้องชายเหนียม

แล้วหักข้ามไปคนสายไซ้จึง
ค่อยเลื่อนลากจากแพให้หันไป

เรือคอร์ปีโควี่ง
เรือปิ่นปิ่นโคโค

มะหระร่ำเรียนคอยเกร่า
ถูนอกไฮ้อาลัย

งานผูกผาคทรวินเหนียม
เรียนรักเจ้าท้าววี
(ภาพย์เห่เรือพระจุลจอมเกล้าฯ,๑๒)

ทอแพถึงท่าที่คำปลลลสินธุ์
รถก็หว่องวี่งยิ่งกว่าบิน
(นิราศลอนคอน,๒๗)

รวดเรือวังวังอะไซ
อิงปิ่นโหลมิไคร่ทัน
(ภาพย์เห่เรือพระมงกุฎเกล้าฯ,๕๖)

ไม้หันเจ้าศร้าวเสื่อใจ
ลาดค้ำกำสรวลเข้าน
(ภาพย์เห่เรือพระพุทธเลิศหล้านภาลัย,๒๕)

นวลจันทร์เป็นนวลจริง
คางเบียนเบียนหน้าผาก

พิศรูปที่นักรัก
อ่อนแอเอ็นอรเฮวกลม

เห็นฝูงงูรำฟ้อน
สร้อยทองย่องย่องชาย

คิดเคยเชชมน้อง
เป็นสุขทุกเวลา

เจ้างามพริ้งอึ่งนวลปลา
ไม่งามเท่าเจ้าปือนราช
(ภาพย์เห่เรือ-แห่ชมปลา,๒๑)

พิศพักครก้น่าชม
ชมขวัญน้องห้องดาชาย
(ภาพย์เห่เรือ-แห่สังวาท,๔๒)

คิดบังอรร่อนรำกราย
เหมือนสายสวาทนาคนวยจร
(ภาพย์ห่อโคลงนिरาชาาร ไศก)

ไม่ห่างห้องสองเสนหา
มาจากได้ไห้อวราณ์
(ภาพย์เห่เรือ - บทเห่สังวาท,๔๑)

นางนวลนภทะเล
นวลนวลเปรียบนวลน้อง

คิดรูปนักรักเหลือ
คิดเนตรจ้ำก่อนคม

ฝูงมฤคติกเดือนเทีชวกลื่อนกลุ่ม เป็นคู่กุมเคียงนางไม่ห่างเหิน
เห็นกวางทองย่องย่องขำลึงเคิม เหมือนน้องเจีฐพานฟ้าประหม่าเมีอง
(นिरาธาเหนา,๒๐๓)

ครัน โกล้แสงอันภงค์จะลงลับ
ครันถึงที่อยู่ประทับค่อขยับขัง
ทั้งเมโอรโภชนาปนอาหาร
พระชาไตรจัดเนงแต่งเอามา

บินร่อนเร่เหหันมอง
นภพาน้ำจ้วนวลโย
(ภาพย์เห่เรือพระมงกุฎเกล้าฯ,๔๒)

คิดนุ่นน้องนุ้เชชม
ชมหอมจิ้นรีนรศคนธ์
(ภาพย์เห่เรือพระพุทธรเศิศหเกล้าฯ,๒)

ก็คืนกลับมาโดยไผเหมือนใจหวัง
จะนอนนั่งกันเป็นสุขทุกทิวา
ซุงตระการดีดีมีหนักหนา
ทุกเวลาเข้าเย็นไม่เว้นวัน
(กลอนนिरาชกาษแก้วกาลกัศตา,๒๐)

สองวันบรรลุถึงวังชา
เคยเป็นอุทกทิวาราตรี

คะนึ่งวังอ้างวังเกษมศรี
ไฉครานี้มีกรรมมาจำไกล
(นิราศรบพม่าทำดินแดง,๑๑)

ขามสองมือขามซ่า ทุกคืนคำข้าเอง
เสียงปี่มีครวญตรง เหมือนเรียนกว่าว่าครวญนาน
(ภาพย์เห่เรือ-บทเห่ครวญ,๔๔)

เรียนว่าว่าครวญคราง
ปีกขนานชน

โคขแถวทางท้องเดือนพนม
แซ่เสียงขร้อร้องอิงอล
(ภาพย์เห่เรือพระจุลจอมเกล้าฯ,๒๘)

อ่าวหวนหอมทะเลบ กลิ่นอายอบสนนา
นี่ถวิลกลิ่นบุหงา ไร่ไปเข้ากร้าถึงนาง
(ภาพย์เห่เรือ-บทแห่งรมไม้,๑๐)

กล้าวไม้พันไม้ดีด
อายอบสนนา

เป็นทวงพิศพริศพรายดา
ทากถิ่นน้องถ่องมาฤา
(ภาพย์เห่เรือพระจุลจอมเกล้าฯ,๒๘)

อ่าวหวนหอมจีน
นมสวรรค์เล่าบัวกวม

เหมือนรสรื่นนุชนงราม
บงกชเจ้าถ้ำเทาพน
(ภาพย์เห่เรือพระจุลจอมเกล้าฯ,๓๐)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประยงค์ทรงพวงห้อย
เหมือนอุษะนวลล่อง

ปลาทรายว่าบเกียงคู่
แต่นางห่างเหิรพี่

ระย้าช้อยห้อยพวงกรอง
เจ้าเขวนไว้ให้เวียนวน
(ภาพย์เห่เรือ- บทเห่หม่ไม้, ๒๕)

เกี้ยวกันอยู่ดูงามดี
เห็นปลาคล้าคร้าใจจร
(ภาพย์เห่เรือ-บทเห่หม่ปลา, ๒๘)

ชาวบ้านปากอ่าวตั้ง
สามแก่เด็กเล็กเฝ้า
อาหมอบมหาธา
หน้าคังเนื้อคังคัม

พิภูลงนกลิ่นชื่น
หล่นกลาดคาชภูวคต

ฝูงปลาดูคาตช
ดูราคัมคชาปวง

ทำปลา
กลาดกสู่ม
เหม็นใจ
ติดก้อยเท้านาง
(โคลงนิราศหัวสุภคตติการภักดี, ๑๕๐)

รวระรื่นชื่นกรวมล
กลต้นไว้ให้เวียนวน
(ภาพย์เห่เรือพระจุลจอมเกล้าฯ, ๓๐)

ว่าชเกลิอนกลาดทะเลหลวง
เกียงคู่เกี้ยวย้าชวนเชช
(ภาพย์เห่เรือพระมงกุฎเกล้าฯ, ๔๑)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พรรตัมคันเนครน่อง
ชลเนครน่องโนชนา
เร้งคิอนิ่งจา
ไฮ์นุชกาลาคค้อย

ไกลตา
หยดข้อย
ในโลก
บ้านนี้เป็นไฉน
(กาพย์ห่อ โคลงนिरาศวาร โศก, ๘๔)

โนรีเนารักรื่อง
นกลุ่มเนบคางเคียง
ร้งนารราชนางเรียง
กระจาบกรูจันปล้ำ

นกอ้อยเคียงคู่เกล้า
แม้นจิตคิอดคตุ
เรียมจากนกกจับคู
แม้นพรุคิคค้อย

เรียมรี บจรเร้งเด้า
ปางพิจากฤททัน
คิอชังคิคคนิ่งขวัญ
โจนณ่นน รือนป่อง

รั้งลียง
คู่เกล้า
เรือกเพื่อน
จิกปล้อนพลอนผล
(โคลงนिरาศพระประทม, ๓๕)

เราดู นกนา
นกกน้อย
จันพะระ เรียมขอ
นกกนี้แหงนอช
(โคลงนिरาศพระเนียด, ๓๑๑)

คาลกระตัน
ตั้งน่อง
เนครคี่
บ้านนี้เป็นไฉน
(โคลงนिरาศศวรรก, ๑๑)

อกเขี้ยวเศษสังวาส
หันเดือนเดือนปิจ

กรรมบาราศคฤคาสรร
หอนเห็นแค้นแก้วคนริษ
(ภาพย์เห่เรือ - บทเห่สังวาส, ๔๒)

เคยโอรุ้อบโอรุ้ออน
คำอ่อนวอนอาลัย
หันเดือนเดือนปิจ
เชียวอยู่หนหลังเศร้า

เอาใจ
ต่อเคศา
ไกลมิ่ง นะเม
ศวาทแล้วใครโถม
(นิราศนรินทร์, ๑๔๔)

งามทรงวงคังวาค
งามพริ้มซิ้มเข้บพรช

งามมารยาทนครกรวย
งามคำหวานลานใจฉวี
(ภาพย์เห่เรือ-บทเห่กรวย, ๔๔)

ถับถึงป่ากรวมน้ำ
เจกนุชนครกรวย
แสงเพชรพิศอภัย
ชอดและชอดรุ่งเร้า

คะนังนาง
นพเก้า
แหวนนุช ทีเอช
รอบก้ออกรสมร
(นิราศนรินทร์, ๑๕๓)

พระราชารวัลลกสร้อย
หลวงอภิรักษ์ราชฤทธิ
กับนายอำมรประชิด
มหาดเล็กตามหลามลับ

อนุสิษฐ์นำนา
คู่คืบ
ซักทวมด
คู่คืบเคียงแรง
(ถิลิตพหัท, ๔๓)

สถาบันวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดาวหุดพุทธชาด
นิก้องกรองมาลัย

บานกล่ออกวาคความคาไป
วางให้พี่ช้างที่นอน
(กาพย์เห่เรือ-บทเห่ชมไม้,๑๐)

...ที่ว่าการมณฑล เรือประชาชนจอดแน่น เห็นกล่ออกวาคความคา
เห็นราชาภิวัต พระบาทครัดให้เข้า มาเฝ้าใกล้พระองค์...
(ถิลิตพศัพท์,๑๑)

มาถึงวัดพิบูลให้ฉุนขึ้น
ดอกพิบูลหล่นกวาคความคา

หอมระรื่นดอกดวงพวงบุปผา
ฉันท้องมขหันจะเก็บไว้ร้อยกรอง
(นิราศพระแท่นดงรัง,๑๘๑)

วันพระหัตถ์กำหนัดน้อง
บ่ห่างหว่างนิ้วมือ
พระหัตถ์ขึ้นมือถือ
ชมชื่นอื่นอรสร้อย

คราวครือ
กิ่งก้อย
ณินมิ่ง
นันทน์ดูไปใจน
(กาพย์ห่อ โคลงนิราศธาร ไศก,๖๖)

ไธ่แก้วกับบอกร่าง
เคยบโกลศรียัก
ปราณีเนนกรงหนัก
วันละวันนับร้อย

แรมรัก
กิ่งก้อย
นกกินม เนื้อแม่
คาบขำริษนม
(โคลงนิราศเวียงจันทน์,๑๕๘)

ลมพัดพัดมาต้อง
คำห่มญาห่อนหาย
เนื้อนี้กิ่งก้อยสาย
เม้นพสุรร้อยค่าน

สกนธ์ถาย
ต้นสท้าน
ศุดดาวดี
คิดน้นดีชวหาช
(โคลงนิราศท้าวสุภักดีการภักดี,๑๘๘)

บทกวีมรดกเร่ร่อน
นกว่าวอนว่าวอน
ชายโคได้ดวงธรรม
นกว่าวอนว่าให้

ถับธรรม
ควานได้
ธรรมอริย
ส่งน้องขอคืน
(ภาพหล่อโคลงนิราศธาร ไศโย, ๕๖)

มาคลดำนควานเขียน
ไกรตรระวานเรือ
ขุนเอยช่วยระไวธรรม
กวีนิราศนุรหัน

บางเคื่อผลเคื่อแก้
งมเคื่ออกในหนอน
นาราชภิรมย์ธรรม
งมรูปงามใจเจ้า

ถึงศาลอารักษ์ซ้าย
เรียมวะบวงขนวอน
ดูขานิราศธรรม
ขอฝากสุดสวาคีให้

จันทร์ขนอน แลนา
จอดคั่น
ธรรมอริย กุณา
หิ้งน้อยวานระวัง
(โคลงนิราศฉะเชิงเทรา, ๒๓๑)

ทุมพร
บ่อนเหน้า
ธรรมอริย ที่เอย
เคื่อคั่นต่างกัน
(โคลงนิราศตลาดเกรียบ, ๑๒๒)

ทางจร
เทพยไให้
ธรรมอริย นีนานา
ห่างร้างอันตรา
(โคลงนิราศพระประพน, ๒๓๐)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

โคแดงแจ่งอุ้งล้อม
อินเป็นหม่อมพร้อมเพรียง
ถูกน้อยค้อยตามเคียง
เที่ยวเดินบวคักคตอญ่า

กินเกลี้ยง
พรั่งหน้า
แบบแม่
อ่อนฮ้วนปลชเคลือบ
(ภาพษ์ห่อ โคลงนิราศธารทองแดง,๑๑๒)

เห็นเสียด้อมทวงเดินเนินพนัส
ถึงคะนองลงเซ็งละเล็งใจ

เยี่ยมระบัดใบหญ้าเลขอาศัย
เห็นคนไปวังชอกคตมครอกเตริน
(นิราศพระแท่นดงรัง,๒๐๗)

เสื่อโครงของปิ่นเบ็ญ
กัทธสำนียงพังก้าว
ร้ายชวดหนวดเทราพรัว
ลองเล่นเล่นแผ่นแหสั่น

ตอหงหัว
หัวแคว้น
คามุ่ง
โกลเลี้ยว โผนผาน
(ภาพษ์ห่อ โคลงนิราศธารทองแดง,๑๑๐)

ทับตะโกพฤษราชศิขน์
เซ่งเซ่งเสื่องบุหร่ง
นวมแก้งกระปือคอง
เสียงพยัคฆ์คำรณก้อง

สูงรหง
รำรื่อง
ทราชดึก กทิงนา
ปิ่นเบ็ญรงมไพร
(โคลงนิราศท้าวสุภักดีการภักดี,๑๕๘)

จากตัวอย่างดังกล่าวพบว่าวรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์มีการดำเนินแนวการแต่งในด้านการใช้สำนวนโวหารจากวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าพรรณทิเบศร โดยมีทั้งที่นำสำนวนโวหารจากวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าพรรณทิเบศรมาใช้ทั้งวรรค หรือคัดแปลงด้อยคำบางคำบ้างแต่ยังเป็นสำนวนในลักษณะเดิม ซึ่งการดำเนินแนวการแต่งในด้านสำนวนโวหารนั้น มีทั้งที่นำไปใช้ในเนื้อหาใกล้เคียงกับเนื้อหาในวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าพรรณทิเบศร และนำไปใช้ในลักษณะเนื้อหาที่แตกต่างไปจากเดิม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๔.๓.๔ การดำเนินแนวทางการคงในด้านการใช้ค่า

วรรณคดีนิราศรัตน โกสินทร์หลายเรื่องดำเนินแนวการคงในด้านการใช้ค่าจากวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร โดยกวีมักจะนำคำเด่นที่นิยมใช้ในวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ไปใช้ในการสร้างสรรค์งานในหลาย ๆ แห่ง แต่จะนำไปใช้ในบริบทใหม่ ในสถานการณ์ใหม่ ที่มีเนื้อความเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม หากแต่คำที่นำมาใช้นั้นยังคงมีความหมายหลักในลักษณะเดิม ดังตัวอย่าง

วรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร

วรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์

เดือนสี่พิชิตรบ
ชำระพระธานีศรี

เจ้าวมธุสมุทมาคคี
หม่อมมงเฝ้าเข้าบิณฑิอวาย
(ภาพย์หอ โคลงนิราศธาร ไศก,๑๑)

"งามสุคนษที่เคย

ได้เห็นกันวันบูชา"
(ภาพย์เห่เรือพระพุทธเลิศหล้านภาลัย,๒๑)

"งามสุทธราชวังแพรว

เทวิศพรังเพลินตา"
(ลิลิตทศกัณฐ์,๑๓๐)

สงสารเรือมกลาคัน้อง
รัญจวนกรวญหาศรี

สิบสองเดือนเลื่อนครบปี
สุดสรวทที่นือปูไหนด
(ภาพย์หอ โคลงนิราศธาร ไศก,๑๑)

"งามนุชสุดสรวทหมาย

รัชกว่านห้าน้ำทุกข์ทน
(ภาพย์เห่เรือพระพุทธเลิศหล้านภาลัย,๒๑)

ปิ่นะโรงชื่อนาคาราช
เร่งคิคอนินจา

ถายสุทธวาทกลาศโกถตา
ไอ้้องรักจักเป็นใจน
(ภาพย์ห่อ โคลงนिरาศธาร โสภ,๑๔)

"จักภาสุทธวาทโค

โคสควก แคนา"
(โคลงนिरาศพระประทม,๓)

แสงทองเร่องรอราร
รุ่งแแล้วแก้วกัลยา

ขึ้นกระจ่างสว่างเวหา
สุทธสนทนาไรเฒาลช
(ภาพย์ห่อ โคลงนिरาศธาร โสภ,๖๔)

"นงนุชสุทธสนทนา

แม่ร้อย"
(โคลงนिरาศพระประทม,๑๓)

สงสารร่ารักกัน
รักณเษเสียดัวคาย

ฉ้วนเจ็ดวันอันใจชาย
ถายสุทธใจไม่หั้นเลข
(ภาพย์ห่อ โคลงนिरาศธาร โสภ,๖๑)

"เรียมถวิลสุทธสายใจ

จิตรร่วม รักแม่"
(โคลงนिरาศพระประทม,๒๑)

"จะถนบข่าวเข้เข้นไม่เว้นวาช

แต่เจ้าถายสุทธใจมิได้มา"
(นिरาศพระบาท,๑๒๕)

เพลาห้าโมงเย็น
นางเคียวทิวาเลดู

เรือมสำคัญด้วยโคมครุ
ตัวที่อยู่ห่างหนโค
(ภาพย่อ โคลงนิราศธาร ไศก, ๖๐)

"คำคำขำตัวที่

พอสมนกับตีผม"
(ภาพย่อแห่งเรือพระมงกุฎเกล้าฯ, ๔๗)

เสียงสรวลระรี่นี้
เสียงนุชที่จาใคร
เสียงสรวลเสียงทรนวิษ
เสียงบึงอรสมรผู้

เสียงโค
ใครรู้
นุชที่ บานเฒ
อื่นนั้นจา
(ภาพย่อแห่งเรือ-แห่งครวญ, ๔๒)

"กนิงนุชที่โคถึ

ทุกคำ คินเฒ"
(โคลงนิราศท้าวสุภักดีการภักดี, ๑๕๒)

โมงเย็นตัวที่
หญิงโค ไม่นิยม

เจ้าด้วนดีธิการเรือน
ไร้สอศึทที่เคขม
(ภาพย่อ โคลงนิราศธาร ไศก, ๕๖)

"คำนิงอิงตัวที่

ราวไฟจ้ออารมณ์"
(ภาพย่อแห่งเรือพระมงกุฎเกล้าฯ, ๔๓)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

<p>เดือนที่<u>เจ้าที่</u> อยู่ คูรั้งพวย</p>	<p>เจ้าอนนต์คาพิราษ พิริทานผ่านอยุธยา (ภาพหล่อโคลงนिराक्षर โศก,๑๐)</p>	<p>"เสียดายนักภักดี<u>เจ้าที่</u> อยู่"</p>	<p>ยังขึ้นเซชมรมไม้อื่นหน้า" (นิราชมืองแก่ง,๑๐๕)</p>
<p>นมฟ้า<u>เจ้าที่</u> ประจำอำเภอสกล</p>	<p>แสงยับยับกลิ่นหอม กือมมิสีแสงนิล (ภาพหล่อ โคลงนिराक्षर โศก,๕๐)</p>	<p>"ลายเด่นเห็นคังคุณ</p>	<p>ท้อง<u>เจ้าที่</u>จับทองาว" (ภาพหล่อเรือกรมพระยานวิศรานุวัตติวงศ์,๓๔)</p>
		<p>"<u>เจ้าที่</u>อันเป็นมัน</p>	<p>พันพัศตร์เนียนเอื้อนอายุองค์" (ภาพหล่อเรือพระจุลจอมเกล้าฯ,๓๑)</p>

จากตัวอย่างดังกล่าวพบว่าวรรณคดีนิราศในสมัยรัตนโกสินทร์หลายเรื่องดำเนินแนวการแต่งในด้านการใช้คำตามวรรณคดีนิราศของ
เจ้าฟ้าพรรณภิเษก โดยนอกจากจะพบการใช้คำเลียนแบบฉ้อคำในวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าพรรณภิเษกแล้ว ยังมักจะพบการดำเนินตามแนวการแต่งในด้านอื่น ๆ
ร่วมด้วยเสมอ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กวีในสมัยรัตนโกสินทร์นิยมสร้างสรรค์งานโดยยึดถือวรรณคดีในสมัยอยุธยา เป็นพื้นฐานสำคัญ ถ้าพิจารณาเฉพาะวรรณคดีนิราศ จะสังเกตเห็นว่าวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้า ชรรรมชิเบศรเป็นงานชิ้นสำคัญที่นิราศในสมัยรัตนโกสินทร์หลายเรื่องถือเป็นแบบอย่างและ คำเนินรอยตามในหลาย ๆ ด้าน กล่าวคือ ในด้านการดำเนินเรื่อง วรรณคดีนิราศในสมัย รัตนโกสินทร์โดยเฉพาะนิราศคำโคลงยังคงใช้กลวิธีการพรรณนาเพื่อมุ่งสื่อสารอารมณ์ความ รู้สึกไปสู่ผู้อ่านเช่นเดียวกับวรรณคดีนิราศในสมัยอยุธยา โดยพบว่ามักจะมีการใช้กลวิธีการใช้ คำถามเป็นเครื่องมือในการคร่ำครวญร่วมกับวิธีการอื่น นอกจากนั้นยังพบว่ามีหลายเรื่องที่ยึดม ใช้กลวิธีการบรรยายถึงพรรณนาและการบรรยายอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยกาพย์ห่อโคลง นิราศธารทองแดงวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าชรรรมชิเบศรถือเป็นต้นแบบที่สำคัญที่ทำให้นิราศ รัตนโกสินทร์หลายเรื่องมีการบรรยายรายละเอียดของข้อมูลมากขึ้นจนเห็นได้ชัด และยังมักมุ่ง เน้นการบันทึกเหตุการณ์และบรรยายสภาพต่าง ๆ ที่พบเห็นอย่างตรงตามสภาพและข้อมูลที่ ต้องการนำเสนอ หรืออธิบายเรื่องราวต่าง ๆ ประวิติความเป็นมาของสิ่งที่กล่าวถึง รวมถึง ทัศนะส่วนตัวของกวีมากขึ้นกว่านิราศในสมัยอยุธยาตอนต้น จนมีลักษณะคล้ายคลึงกับ "สารคดีท่องเที่ยว" โดยนิราศในลักษณะดังกล่าวนี้กวีมักจะมีใช้การตั้งคำถามเพื่อเร้าให้ผู้อ่านสนใจติดตามเรื่องราวด้วยเสมอ นิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ยังมีการริเริ่มใช้กลวิธีการ คำเนินเรื่องในลักษณะใหม่ขึ้น คือการใช้บทสนทนาโต้ตอบกัน โดยกวีมักจะแทรกบทสนทนา โต้ตอบกันในระหว่างการดำเนินเรื่อง เพื่อเพิ่มความสมจริง และเพิ่มความน่าสนใจให้กับผู้อ่านมากยิ่งขึ้นกว่าการที่ผู้แต่งเป็นฝ่ายเล่าให้ฟังเพียงอย่างเดียว นอกจากนั้นการดำเนินเนื้อ หาอย่างเป็นระบบในกาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าชรรรมชิเบศร ยังถือเป็นแบบอย่างสำคัญที่ทำให้ กาพย์เห่เรือในสมัยรัตนโกสินทร์ยึดถือเป็นแนวการแต่งและปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกระทั่ง ปัจจุบันอีกด้วย นิราศในสมัยรัตนโกสินทร์ดำเนินแนวการแต่งในหลาย ๆ ด้านจากวรรณคดี นิราศของเจ้าฟ้าชรรรมชิเบศร และเครื่องยืนยันที่สำคัญที่ชี้ให้เห็นว่านิราศรัตนโกสินทร์น่าจะรับ ขนบต่าง ๆ รวมทั้งขนบพื้นฐานในการแต่งนิราศจากวรรณคดีนิราศของเจ้าฟ้าชรรรมชิเบศรด้วยก็ คือ พบว่านิราศรัตนโกสินทร์เป็นจำนวนมากเลียนแบบการใช้สำนวนภาษามาจากวรรณคดี นิราศของเจ้าฟ้าชรรรมชิเบศร ทั้งการดำเนินแนวการแต่งในด้านการใช้น้ำใจและความและสำนวน ไวยากรณ์ควบคู่กันก็ดี การดำเนินแนวการแต่งในด้านน้ำใจความก็ดี การดำเนินแนวการแต่งใน ด้านสำนวนไวยากรณ์ก็ดี และการดำเนินแนวการแต่งในด้านการใช้คำก็ดี

อย่างไรก็ตามการสร้างสรรคัวรรณคดีขึ้นโดยยึดขนบจากวรรณคดีนิราศชิ้น สำคัญหลาย ๆ เรื่องเป็นพื้นฐาน ในขณะที่เดียวกันก็แสดงความสามารถเฉพาะตัวและ จินตนาการของกวีแต่ละบุคคลเพิ่มเข้าไป ทำให้มีทั้งขนบและงานริเริ่มสร้างสรรค์ปรากฏอย่าง

ผสมกลมกลืน แทรกอยู่ในวรรณคดีเรื่องใหม่ การที่กวีใช้ความสามารถในการปรับเปลี่ยนขนบ
นำมาใช้ในการสร้างสรรค์งานได้อย่างเหมาะสม จึงเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้วรรณคดีนิราศสมัย
รัตนโกสินทร์มีคุณค่า อันเป็นลักษณะเด่นที่แตกต่างไปจากวรรณคดีนิราศในสมัยอื่น ๆ ที่
เคยปรากฏ

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย